

Báger Gusztáv – Parragh Bianka

A koronavírus-válság, a fenntartható fejlődés és az ösztönző állam modellje

ÖSSZEFOGLALÓ: A koronavírus-válság és a fenntartható fejlődés kihívásai szükségessé teszik az ösztönzőállam-modell hatékony működését. Jelen tanulmány e cél elérését szolgáló kutatásnak a „filozófiáját”, irányait és első eredményeit mutatja be. Szemléletünkben a pénzügyi és etikai ösztönzők piaci szereplőkre gyakorolt pozitív és negatív szinergia hatásainak vizsgálatával eljuthatunk az ösztönző állam céljainak a megvalósulásához. E szemlélet és a kapcsolódó hatáselemzés alapján megállapítható, hogy Magyarország válságkezelése 2020. júniusban a leghatékonyabbnak, októberben pedig a harmadik leghatékonyabbnak bizonyult az Európai Unióban. Kutatásunk másik fő iránya a fenntartható fejlődés jelenleginél sokoldalúbb, a pénzügyi fenntarthatósággal kiegészített négydimenziós modellel történő megalapozása, kiemelt figyelemmel a fenntartható fejlődés és a versenyképesség szoros összefüggérendszerére. E modellben, kiemelten annak dinamizálásában meghatározók a globálisan érvényesülő megatrendek és az ENSZ fenntartható fejlődési céljai eléréséhez hozzájáruló hazai eredményeink.¹

KULCSSZAVAK: ösztönző állam, állami funkció, közösségi jólét, Covid-19, válságkezelés, gazdasági növekedés, versenyképesség, fenntartható fejlődés

JEL-KÓDOK: G18, H11, H12, I31, O11, O44, Q01

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_k_2_4

A gazdasági szereplők közötti összhang és az érvényesülő szinergiahatások feltárása a gazdasági fellendülés (tartós konjunkturális felívelés) idején és a gazdasági krízishelyzetben (recesszió) egyaránt hozzájárulhat a – gazdaságpolitikai ágak szintjén jelentkező – nemzetgazdasági és a társadalmi kihívások megválaszolásához. A 2020. márciustól szeptemberig tartó időszak megmutatta, hogy a koronavírus-járvány és az abból eredő válság eredményesen és fenntarthatóan kizárólag e szinergiák megőrzése melletti célzott és felelős állami sze-

repvállalással lehetséges. Hangsúlyozzuk, hogy a 2020-as koronavírus-válság a 2008–2009. évi gazdasági és pénzügyi válságtól egészen eltérő és korábban még nem tapasztalt természetű, amely a gazdasági és társadalmi működés széles spektrumán megmutatkozik. Az államok a maguk módján és alkotmányos kultúrájuknak megfelelően kezelik ezt a nehéz és korábban nem tapasztalt helyzetet. A különleges helyzetek különleges jogi megoldásokat tesznek szükségessé a közrend védelmében és a közjó érdekében (Koltay, 2020).

Az előzőekből az következik, hogy az állam és a piac, illetve az állam és a társadalom egésze közötti, és a 2010-től életre hívott magyar

Levelezési e-cím: bagerg@gmail.com
parraghb@mnbb.hu

modell részeként megvalósított szinergikus összhang megóvása, valamint erősítése kulcsfontosságú. Az állam és a piac összhangjának, harmonikus működésének dimenziójában új típusú állammodell jött létre, amely gazdaságtörténeti jelentőségű átalakulásként értékelhető (Parragh, 2019). Az ösztönzőállam-modell megteremtette az állam és a piac közötti összhangot (lásd 1. ábra).

Jóllehet, a világgazdaság irányából 2019-ben több kockázat is mutatkozott, a jelenlegi járványhelyzetre mégsem lehetett számítani. 2020-ban a gazdaságpolitika ismét több fronton jelentős kihívásokkal néz szembe, amelyek a következők: Covid-19-válság és az abból következő gazdasági válság kezelése; átmenet a fenntartható gazdasághoz: környezeti és társadalmi fenntarthatóság; növekvő eladósodás kezelése (Matolcsy, 2020a).

Álláspontunk szerint a 2020-as koronavírus-válság kezelése a magyar modell, tehát az aktív és ösztönző állam próbatétele az új gazdasági és társadalmi feltételek közepette (Alaptörvény, jogintézményi- és gazdasági intézményi háttér stb.). Korunk kibontakozó megatrendjeihez történő alkalmazkodás fel-

adatát úgy szükséges megoldanunk, hogy a koronavírus-járványból való kilábalást követően minél dinamikusabban valósuljon meg a magyar gazdaság hosszú távon fenntartható fejlődési pályára állítása.²

KUTATÁSI SZEMLÉLET ÉS MÓDSZERTAN

A szinergiakutatás általános módszertani kerete

A kutatásunk során követett általános szempont fontos jellemzője a kettősség:

- a gazdaság, a társadalmi szintek és szerkezetek leíró-elemző értékelése, valamint a létrejött *állapotok feltárása* mellett
- a másik alapvető irányultság a működés és hatások, a változás irányainak és mozgásterének, illetve az ennek érdekében tett *államintézkedési javaslatoknak* a bemutatása.

E kettősség jól jellemezhető *Hans Kelsen* metaforájának tekintett lépcsőmodell-elméletének formulájával.³ Kutatásunkban az első irányultságot a gazdasági és társadalmi álla-

1.ábra

AZ ÖSZTÖNZŐÁLLAM-MODELL KULCSELEMEI

Forrás: Parragh és szerzőtársai (2020) alapján

potok feltárása, a másik irányultságot pedig a működés és hatás változására tett javaslatok jelentik (lásd 2. ábra).

A kutatás főbb kategóriái esetében – az Alaptörvény kivételével – párhuzamosan értelmezhető az állapotfeltárás és a változási javaslattevés. Interdiszciplináris szemléletünk az adott kategóriák esetében kiemelt figyelmet fordít a társadalmi összefüggésekre, feltételekre és hatásokra (Polányi, 2004).

Államcél

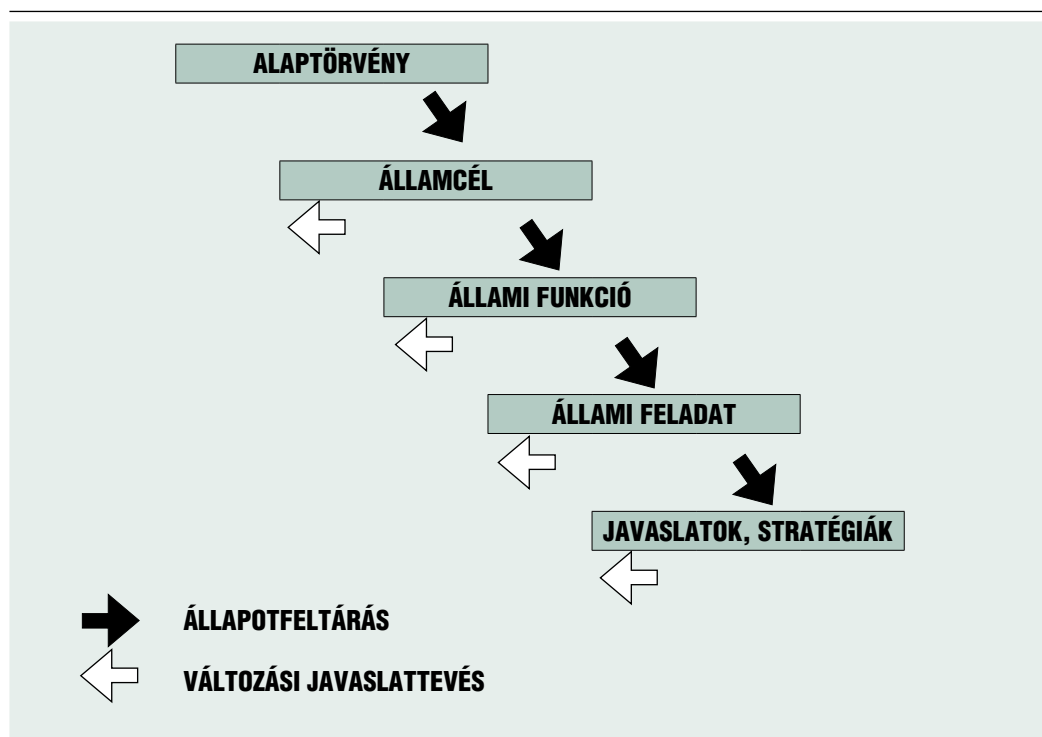
Az állam tevékenysége, feladatai évszázadok óta vitatott történelmi koncepciók a gondolkodók és a gyakorlati emberek számára egyaránt. A koncepciók értelmezési körei a legkisebbtől a legszélesebbig, a totális államig terjednek. Az Alaptörvény után a kiinduló

pontot jelentő államcél értelmezése az eszményi, igazságos államtól kezdve (Platón, Arisztotelész), a középkori *bonum commune*, a közjón és az igazságot, valamint a közjót megvalósító láthatatlan kézen (Adam Smith) keresztül a piaci tökéletlenségek ellenére egészen a jóléti optimumot megvalósító Pareto-optimumig és a Rawls-féle igazságig és közösségi jóllétig terjed.

Ennek fényében meglepő a neoliberális elméleteknek az az álláspontja, amelyek az állami és a gazdasági tevékenységek szétválasztását javasolja, és az állami tevékenység csak azt szolgálhatja, hogy az emberek munkaképességének a fenntartását (oktatás, egészség) segítse elő. E liberális, a javak elosztásának szempontját előtérbe állító koncepcióval szemben az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egységokmányára ráutal arra, hogy az ember ennél össze-

2. ábra

AZ ÁLLAPOTFELTÁRÁS ÉS VÁLTOZÁSI JAVASLAT KAPCSOLATA A KUTATÁSBAN

Forrás: Varga (2002) alapján saját szerkesztés, 2020

tettebb értékérvényesítő és érző lény is, aki képes az átfogó mérlegelésekre.

Mindezt figyelembe véve adódik a következtetés, hogy az egyik általános államcél a védelem, a másik a közösségi jóllét biztosítása. Ebben a két államcélban fejeződik ki az objektív szükséglet, amit elérni kíván az állam a folyamatos fennmaradás és fejlődés érdekében. Ez az objektív szükséglet szubjektív formában jelenik meg, hiszen e célok az állam nevében eljáró személyek, az etikai és politikai értelemben vett intézményesített összessége. Ennek létrejötte természetesen nem mentes a konfliktusoktól, gondoljunk csak a központi kormányzati és az önkormányzati célelképzések között a gyakori eltérésekre.

Védelem

Az állami közösség első és legrégebbi célja a védelem, ami biztonságot nyújt a külső ellenségekkel és a belső viszályokkal, ellentétekkel, valamint a természeti csapásokkal szemben. A svájci szövetségi alkotmány 2. cikke az állam védelmi feladatát például így fogalmazza meg: „A szövetség célja a haza függetlenségének biztosítása a külső erőkkel szemben a belső nyugalom és rend fenntartása, a szövetségesek szabadságának és jogainak védelme és azok közös jóllétének előmozdítása.”

■ A KÜLSŐ VÉDELEM vonatkozásában – a korábbi korok területszerzéseiével szemben – a mai modern államok célja a szuverenitásuk megőrzése. Már csak azért is így kell ennek lenni, mert az ENSZ Alapokmány csak a védelem érdekében teszi lehetővé a harczi eszközök felhasználását, megtiltja a katonai agressziót.

A külpolitika céljai is megváltoztak. A függetlenség korábbi megtartása helyett a külpolitikai tevékenység középpontjában a béke és a szolidaritás, a nemzetközi együttműködés, különösen a gazdaság és az űrkutatás területén kibontakozó együttműködés áll.

■ A BELSŐ VÉDELEM feladata a polgárokat fenyegető veszélyek elhárítása. Ezt a feladatot a

korábbi békebírók helyett ma a decentralizáltan működő rendőri szervezet látja el. Azokban az országokban, ahol indokolt a bűnüldözésért felelős rendőrség, például az USA-ban a Szövetségi Nyomozóhivatal (az FBI), illetve terjedően a Terrorrelhárítási Rendőség működik.

A közösségi jóllét biztosítása

A modern állam jólléti céljainak területeit *Thomas Fleiner-Gerster* (1980) összefoglalása alapján soroljuk fel. Ezek a következők:

- az emberi lét biztosítása érdekében hozott intézkedések (a család védelme, támogatása, a természeti környezet védelme, a munkanélküliséggel járó ellehetetlenülés kiküszöbölése, a szociális ellátások, a szegényekről való gondoskodás szélesítése),
- a kibontakozás lehetőségének biztosítása (az oktatási feladatok ellátása, a továbbképzés, felnőttoktatás támogatása, az egyén kibontakozásával kapcsolatos személyiségvédelem, az ember kreatív képességeinek elősegítése), és
- az együttélésből adódó feladatok (a jól felépített, hatékonyan működő igazságszolgáltatás, a nyugodt egymás mellett élés, a felek egymás iránti bizalma, a jó együttműködés feltételeinek a megteremtése, az együttéléshez szükséges infrastruktúra létrehozása és fejlesztése, az egészséges piac, a piacképes vállalkozások létrejöttének segítése).

E jólléti területek összekapcsolódó kategóriája a közjó, amelynek szolgálata az állam kötelessége. A területek alapján látható, hogy a közjó túlmutat az anyagi javakon és az erkölcsi javakra is kiterjed, sőt olyan élő organizmus kibontakozását is jelenti, amelyben az emberi szolidaritás segítségével megvalósulhat a boldog emberi közösség.

A közjó – szélesebb (filozófiai) értelemben – olyan emberi jó, amely az igazságra irányul, azt szolgálja, és a személyekre kell visszairányulnia (Maritain, Jacques, 1998).⁴ Ebben az eset-

ben lehetővé válik annak a követelménynek az érvényesülése, hogy a közösség célja az egyén céljával egybe essék (Aquinoi Szent Tamás). Amennyiben mindez megvalósul, jó kormányzásról beszélhetünk.

A közjó három lényeges elemet foglal magában:

- az emberi személy alapvető jogainak tiszteletben tartását és előmozdítását,
- a jólétet, azaz a társadalom szellemi és anyagi javainak gyarapodását, valamint
- a társadalom és tagjai békéjét, biztonságát.

A közjó fogalomszemléletének ismeretében feltehető a kérdés: mi vagy milyen tekintély tudja elősegíteni a közjó érvényesülését? Nyilvánvaló, hogy két intézményrendszer szerepe a meghatározó: a piaci és az állami szféráé, illetve az együttműködésük harmóniája vagy annak hiánya. E kapcsolatban az állam általános feladata, hogy a közgazdaság-tudomány, kiemelten a jóléti közgazdaságtan eredményeire építve tegyen erőfeszítéseket a közjó érvényesülését akadályozó, feloldatlan feszültségek oldására. Az egyik ilyen feszültség a piaci működés és a személyek önmegvalósítási lehetősége között abból adódik, hogy a személyek egy része a piac, másik része az *állampolgárok klubjába* tartozik, s így egyenlő jogaik ellenére egyenlőtlen vagyoni helyzetben vannak. Másik kiemelkedően fontos feloldatlan feszültség a hatékonyság és a méltányosság (igazságosság) között áll fenn, mivel a piac biztosítja a hatékonyságot, ám az igazságosság elősegítése az állam feladatát képezi.

A közgazdaságtan több iskolája (például a korai neoklasszikus szemléletet, illetve az új jóléti közgazdaságtani megközelítést alkalmazó iskola) számtalan elméletet és mérési módszert (Pareto-hatékonyság, Kaldor–Hicks-hatékonyság, Bentham jóléti függvénye stb.) dolgozott ki, ám mind ez ideig nem tudtak adni olyan biztos iránytűt a döntéshozók kezébe, aminek segítségével a közjó magasabb szintje elérhető lenne.

A közjó, mint az egyéni és a közösségi érdekek harmonikus megvalósulásának alapelve – elmélettörténeti szempontból – több oldalról is értelmezhető. Az egyik fő irány az individualizmus, a másik a kollektivizmus. Az individualizmus és a kollektivizmus szemléleti ellentétének a feloldására több kísérlet is történt. Például az úgynevezett neoliberalizmus képviselői (W. Eucken, F. Hayek, W. Röpke stb.) felismerték a monopóliumok kialakításával járó veszélyeket, és a törvényes rendet kívánták megerősíteni a szabad verseny védelme érdekében.

A közjó, az egyéni szabadság és az egyén társas lény jellegéből adódó korlátozó kötöttségek szintézisére mind ez ideig a szociális piacgazdaság modellje nyújt leginkább – részben elméleti, de főleg gyakorlati – lehetőséget.⁵ E modellben lehetőség nyílik a piaci kudarcok kiküszöbölésére, a társadalmilag elfogadható jövedelemelosztás megvalósítására és a társadalom tagjai számára a tulajdonszerzésre. A modell részét képezi a gazdasági szereplők együttműködési készsége, illetve az erre való törekvés, tehát a szolidaritás.

A közjó állami szerepvállaláson keresztül történő gyakorlati megvalósítása számára kiinduló feltételrendszert alkotnak az alaptörvények (elsősorban az Alkotmány), a nemzetközi egyezmények, és a fejlődés mozgásterét behatároló belső és külső adottságok, körülmények.

Jóllehet az állami jogalkotás szerepe fontos, de egyrészt a jogi kereteken kívülre is ki kell terjednie a közjónak, másrészt a jog kizárólag egy eszköz bizonyos célok előmozdítása érdekében, de nem az egyetlen eszköz. A II. században élt *Iuventius Celsus* jogtudós híres szavai szerint „*a jog a jó és méltányos művészete.*”⁶ Ezt az elvet követi *Nizslouszky Endre* (1931), aki szerint a „*jog az erkölcs minimuma.*”

A 2012. január 1-jétől hatályos Magyarország Alaptörvénye már 6 alkalommal említi a közérdek fogalmát. Ezek közül kiemelnénk a következő hivatkozást: az Alaptörvény 38. cikk

(1) bekezdése szerint „*az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétel. A nemzeti vagyon megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit sarkalatos törvény határozza meg.*”

Ennek alapján pedig az Alaptörvény már tartalmaz a közérdekre utalva a közjó színvonalának emelésével kapcsolatos állami elkötelezettséget, hiszen az államnak a közjót kell szolgálnia, vagyis olyan javakat kell gyarapítania, amelyek az adott nemzet egyes csoportjain felül állnak. A közjó az egyén, a közösség és a vállalkozók érdekében valósul meg. A célok mellett a mód is fontos szempont kell, hogy legyen az állam, illetve az államapparátus működése szempontjából. Ilyen szempontból a legfontosabb, hogy a működés hatékony és egyben versenyképes is legyen, amelynek meg kell lennie a jogi szabályozás rendszerében.

Az állami funkció

Az államcélban kifejezett érdekek ténylegesen az állami funkciókban, az állami tevékenység fő irányában és területein fejeződnek ki, valósulnak meg. Itt már a realitáson, a konkrét környezeten van a hangsúly, és nem a követelményeken, a 'kell' megnyilvánulásain, ahogyan azt az államcél esetében láttuk. Ebből következően kiemelkedő jelentőségű azoknak a (statisztikai, ellenőrzési, közvélemény-kutatási stb.) információknak a szerepe, amelyek az állami funkciók működéséről és társadalmi hatásairól tájékoztatnak. Ez a „visszacsatolás” teszi lehetővé az államvezetés számára a gazdasági és társadalmi változásokat szolgáló döntéshozatali javaslatok kidolgozását. Fontos tehát, hogy az állami funkciókat megjelenítő kategóriák lényeges tartalommal bírjanak, illetve a funkcióknak olyan tevékenységcsoportokat tekintsünk, amelyek

objektív és viszonylag tartós megítélést tesznek lehetővé a befolyásolt társadalmi folyamatok és viszonyok vonatkozásában.

Az állami funkciók osztályozásának jelentőségéről megállapítható, hogy hasznos segítségnek bizonyul az állami tevékenységek (tevékenységcsoportok) indokolt határainak a megállapításánál.

A kutatás célja, az állam, a vállalati szféra és a társadalom szinergiájának, kiemelten az ország versenyképességének a vizsgálata, indokolja, hogy kísérletet tegyünk az állami funkciócsoportok ellátásának minősítésére Magyarországon azzal a céllal, hogy meghatározásra kerüljenek azok az állami funkciócsoportok, amelyek hatására leginkább javulhat a versenyképesség.

A szakértői értékelésre a magyar szakértői csoportosításokat úgy módosítottuk, hogy figyelembe vettük a globalizációnak a funkciókra gyakorolt hatását, továbbá a Világbank (1997), *Francis Fukuyama* (2015) és az általunk végzett kutatások, valamint *Báger* (2006) csoportosítási javaslatait is, amelynek eredményeként 14 állami funkciócsoportot különböztettünk meg. Ezeket a 3. ábra tartalmazza, mégpedig sajátos csoportosításban, úgymint minimális funkciók, közbülső funkciók és aktivizáló funkciók.

A funkciók áttekintése után felmerül a kérdés, hogy az egyes funkciók ellátása hogyan történik. Az ellátás foka nagymértékben függ attól, hogy milyenek a jogszabályi és intézményi keretek, hiszen a közfeladat-ellátás körét jogszabályok határozzák meg és intézmények látják el. A jogi kereteknek egy másik szerepe is kiemelkedő jelentőségű, tudniillik az, hogy milyen környezetet teremt az üzleti szféra és a lakosság tevékenysége számára.

A felsorolt megfontolások alapján került sor a Delphi-módszer alkalmazására oly módon, hogy az ismertetett dimenziókra és az egyes funkciókra vonatkozó kérdésekre adott válaszok alapján megállapítható legyen

AZ ÁLLAMI FUNKCIÓK CSOPORTJAI

MINIMÁLIS FUNKCIÓK

1	Védelem, törvényesség és rend
2	Tulajdonjogok biztosítása és védelme
3	Makrogazdasági irányítás
4	Közegészségügyi ellátás biztosítása
5	Szociális kohézió (a szegények helyzetének javítása)
6	Nemzetközi (globális) együttműködés erősítése

KÖZBÜLSŐ FUNKCIÓK

7	Externáliák érvényesítése az oktatásban és a képzésben
8	Externáliák érvényesítése a környezetvédelemben
9	Az oktatás megfelelő minőségének biztosítása
10	Verseny és monopóliumok szabályozása
11	Nyugdíjbiztosítás, családtámogatás, munkanélküliek ellátása

AKTIVIZÁLÓ FUNKCIÓK

12	Versenyképesség erősítése
13	Jövedelem-újraelosztás
14	Állami (pénzügyi) ellenőrzés

Megjegyzés: Externalitásról akkor beszélünk, ha egy gazdasági tevékenység, illetve beavatkozás olyan harmadik szereplőt is érint, aki nem vesz részt közvetlenül a tevékenységben, de hatásai előnyt vagy hátrányt okoznak más számára. Ilyen például a környezeti szennyeződés, amikor egy vállalat füst vagy más szennyezése tisztítási kiadásokat okoz a település lakosságának.

Forrás: Báger, (2006) alapján, saját szerkesztés 2020

- egyfelől az állami intézmények közfeladat-ellátásának eredményessége,
- másfelől az állami funkciók jogi definiáltságának színvonala.

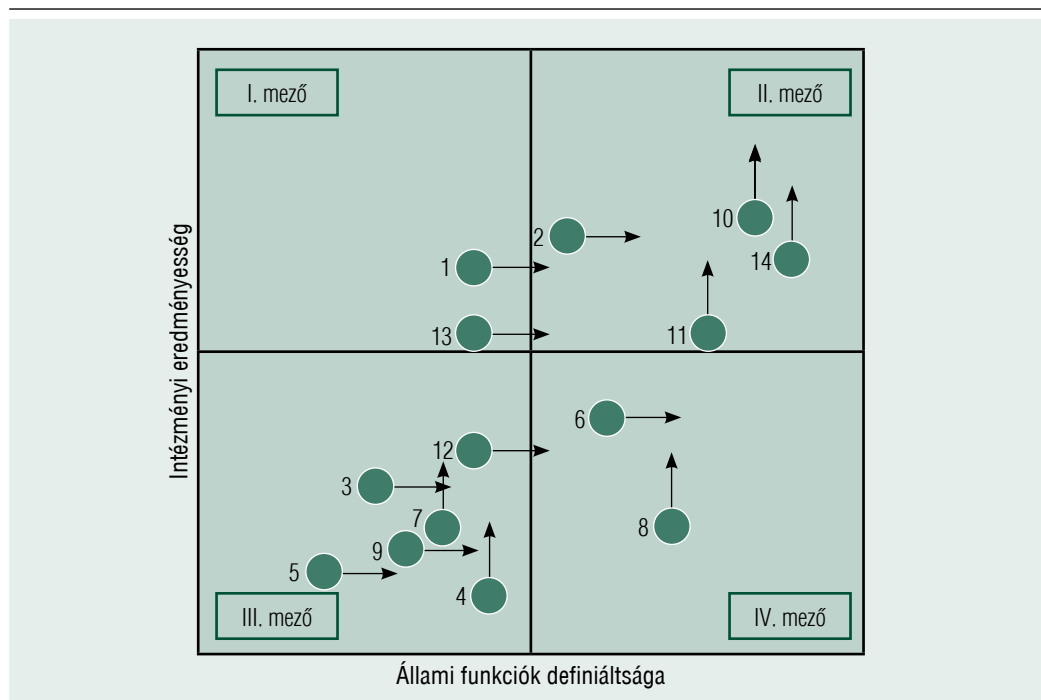
E módszer alkalmazására először 2010-ben került sor. A feltett kérdéseket megválaszoló szakértői kör az Állami Számvevőszék és Kutató Intézet, 7 minisztérium, 3 kutatóintézet és 4 egyetem munkatársaiból állt össze.

A szakértői kérdésekre adott válaszok alapján két fő eredménykritériumot alkottunk: 1. a funkció vagy közfeladat-ellátás eredményességét és 2. a funkció jogi definiáltságát,

amelynek alapján értékeltük az állami funkciók csoportjait. Az elsőhöz az átfogó működési eredményekre, a kormányzati irányítási teljesítményekre adott válaszok, a másodikhoz a jogszabályalkotással és a jogalkalmazással kapcsolatban adott válaszok szolgáltatták az alapot.

Az elemzés eredményét a 4. ábrán érzékeltejtjük, amelyen az állami funkciók csoportjait (1. táblázat) a két eredménykritérium alapján adódó dimenzióban négy mezőre osztva mutatjuk be. Az egyik dimenzió, a téglalap alapja az állami funkciók definiáltságát, tisztázottsá-

ÁLLAMI FUNKCIÓK ÉS EREDMÉNYESSÉGÜK

Forrás: Báger, Kovács (2010) alapján

gát, az intézményi és jogi háttér kiépítettségét, a másik dimenzió, a függőleges oldala pedig a funkciók ellátását végző állami intézmények megvalósító képességét, a funkcióvégzés eredményességét reprezentálja. A négy mezőt elválasztó tengelyek azt jelzik, hogy az egyes dimenziók az adott eredménykritérium alapján megfelelőek. A tengelyek által bezárt mező négy része azt jelzi, hogy a funkciók definiáltsága jobb vagy kevésbé világos, illetve azokat az intézmények hatékonyan vagy kevésbé hatékonyan látják-e el. Ennek alapján világos, hogy a II. mezőben található a mindkét tekintetben legjobban ellátott funkciók, mégpedig annak arányában, minél közelebb helyezkednek el a jobb felső csúcshoz. A III. mező mindenképpen a fordítottja.

Az állami funkciók csoportjainak szintjén egy-egy vektorral (pontokkal és hozzá kap-

csolódó nyíllal) jelöljük a szükségesnek tartott változások irányait, pontosabban a szakértők által minősített állapothoz kapcsolódó változtatási prioritást. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy kizárólagos egyirányú fejlesztésre gondolunk, ezzel pusztán a sorrendiség, a fontosság szempontját érzékeltetjük, vagyis azt, hogy elsőbbséget a definiáltság javításának (vízszintes nyíl) vagy éppen a végrehajtás eredményessége fokozásának adunk (függőleges nyíl).

Témánk szempontjából – mint a 4. ábrából látható – a versenyképesség erősítésének (12-es számmal jelölt) funkciója a III. mezőben található, ahol mindkét eredménykritérium alacsony fokú. Az intézményi eredményesség vonatkozásában a válaszok ezt elsősorban a makrogazdasági és a pénzügyi mutatók (költségvetési hiány, adósságtörlesztés) fenntartha-

tóságának bizonytalanságával, valamint a fejlesztési források (beleértve a K+F-kiadások nagyságát is) elégtelenségével indokolták. Ebből a szempontból fontos okként tekinthető a versenyképesség javítását szolgáló célok és programok kidolgozására jellemző gyenge kormányzati irányítási tevékenység is.

A vizsgálat eredményeit az állami funkciók típusai – a minimális, a közbülső és az aktivizáló funkciók – oldaláról nézve azt látjuk, hogy a legkedvezőtlenebb III. mezőbe tartozik a legfontosabb aktivizáló funkció, a versenyképesség erősítése, a három minimális funkció (a makrogazdasági irányítás, a közegészségügyi ellátás biztosítása és a szociális kohézió), valamint a két közbülső funkció (az externáliák érvényesítése az oktatásban, a képzésben és az oktatás megfelelő minőségének biztosítása).

Az állami funkciók e korábbi felmérésének módszertani célú felidézésével arra kívántunk rámutatni, hogy *újból célszerű lenne egy ilyen vagy hasonló felmérést elvégezni* egyrészt az összehasonlító elemzés elvégzése, másrészt a jelenből kiindulva az előremutató intézkedési irányok feltárása érdekében.

Az állami feladat

A feladatok sokszínűsége

Az állami tevékenység vizsgálatának negyedik szintje, az állami feladat, illetve az állami feladatok összessége. Itt a tevékenység részletesen értelmezett, olyan mélységben, ahogyan például az állami költségvetés finanszírozza az állam sokágú tevékenységét. Ennek esetszáma 3000–3500 közöttire becsülhető szemben – esetünkben – a 14 állami funkcióval. Ezt a szintet több szakíró a szakpolitikák szintjének tekinti és az állami feladatokból alkotott tevékenységcsoportokat szakpolitikáknak (például vidékfejlesztés, környezetpolitika, államadósság menedzselési politika). E gazdasági és társadalmi

állapotok, politikák elemzésével megállapíthatók azok a mélyebb, tartalmi, kölcsönös összefüggések, amelyek az egyes szakpolitikák között léteznek, és nélkülözhetetlenek az előremutató döntések megalapozása számára. Gyakorlati szempontból fontos az állami feladat kategóriájának alkalmazása azért is, mert ezen a ponton kiegészül a kategória tartalmi értelmezése a megvalósításhoz szükséges közhatalmi és intézményei keretekkel, emberi erőforrásokkal és a fenntartás pénzügyi támogatási forrásaival.

E feladatellátással kapcsolatos állami tevékenység két csatornán keresztül működik:

- egyrészt a szabályozási és gazdaság-szervezési feladatok (piacteremtés, ösztönzés-terelés, támogatás, engedélyezés) elvégzésével teszi lehetővé az üzleti vállalkozások számára az eredményes közreműködést;
- másrészt a közpénzügyi rendszeren keresztül biztosítja a mindennapi életvitel számára fontos állami és önkormányzati feladatok megvalósítását.

E két szféra működésével kapcsolatban nélkülözhetetlen annak a követelménynek az érvényesítése, hogy – felismerve egymásra utaltságukat – folyamatosan mindkét szféra a közös problémamegoldás optimalizálásának szellemében járuljon hozzá a társadalmi szükségletek folyamatos kielégítéséhez. Sőt, arra is szükség van, hogy – harmadik partnerként – a civil szféra aktív cselekvőként részese legyen ennek az alkotó folyamatnak.

Természetesen, egyetlen kutatás keretében nem lehetséges az állami feladatellátás teljeskörű kiértékelése egy vagy néhány évi költségvetés alapján. Reális kutatási célnak csak azt tekinthetjük, hogy az állami feladatalmazból:

- a fontos és a társadalmi hatékonyság szempontjából nem kielégítően ellátott feladatokat (például az állami és önkormányzati tulajdonú vállalatok minőségi irányításának a kérdését), vesszük górcső alá;

- vagy az ország versenyképességének emelését szolgáló feladatokra;
- vagy a jövő szempontjából meghatározó új fejlődési utak (például az űripar) feltárására fókuszálunk.

E vonatkozásban a kutatási prioritások részletesebb meghatározása, célszerű arányainak kialakítása további körültekintő mérlegeléseket igényel.

A feladatok elemzése az ösztönzőállam-modell tükrében

A kutatásban az állami feladatok megvalósulását elemezzük – a kiválasztott körben – a kooperatív ösztönzőállam-modell szemléleti keretében annak érdekében, hogy hozzájáruljunk a tudásalapú gazdaság és a fenntartható fejlődés céljainak az eléréséhez.

Az ösztönzőállam-modell főbb jellemzői a következők:

▶ A piac által vezérelt gazdaság olyan változata, amely ellátja az állam funkcióit (lásd az előző pontot), de a vállalati (mikrogazdasági) folyamatokba és a piaci koordinációba nem avatkozik be.

▶ Az állam a funkciók és feladatok megvalósításához szükséges feltételeket megteremti, a vállalatok ehhez való hozzájárulását és a vállalatoknak egy már elhatározott céltől történő esetleges eltérését ösztönzéssel éri el, amennyiben az a vállalatok érdekével és egyetértésével találkozhat.

▶ Az állami ösztönzés szelektív anyagi (pénzügyi), erkölcsi- és szabálykövetést ösztönző rendszereken keresztül valósul meg, oly módon, hogy az ösztönzéssel kapcsolatos vállalati észrevételek, javaslatok visszacsatolnak az állami intézményekhez (lásd 5. ábra). A két ösztönző rendszer egymást kiegészíti. Elkerülendő az erkölcsi ösztönzés és a közösségi motivációk jelentőségének az alábecsülése.

▶ Mint az 5. ábrából látható, a civil szféra a lakossági igények megjelenítésével és az állami feladatellátás véleményezésével szintén jelen-

tős szerepet tölt be az ösztönző állam működésében. Emellett a szféra termelő és szolgáltató tevékenysége is nélkülözhetetlen a gazdaság hatékony emberbaráti/emberközpontú működéséhez.

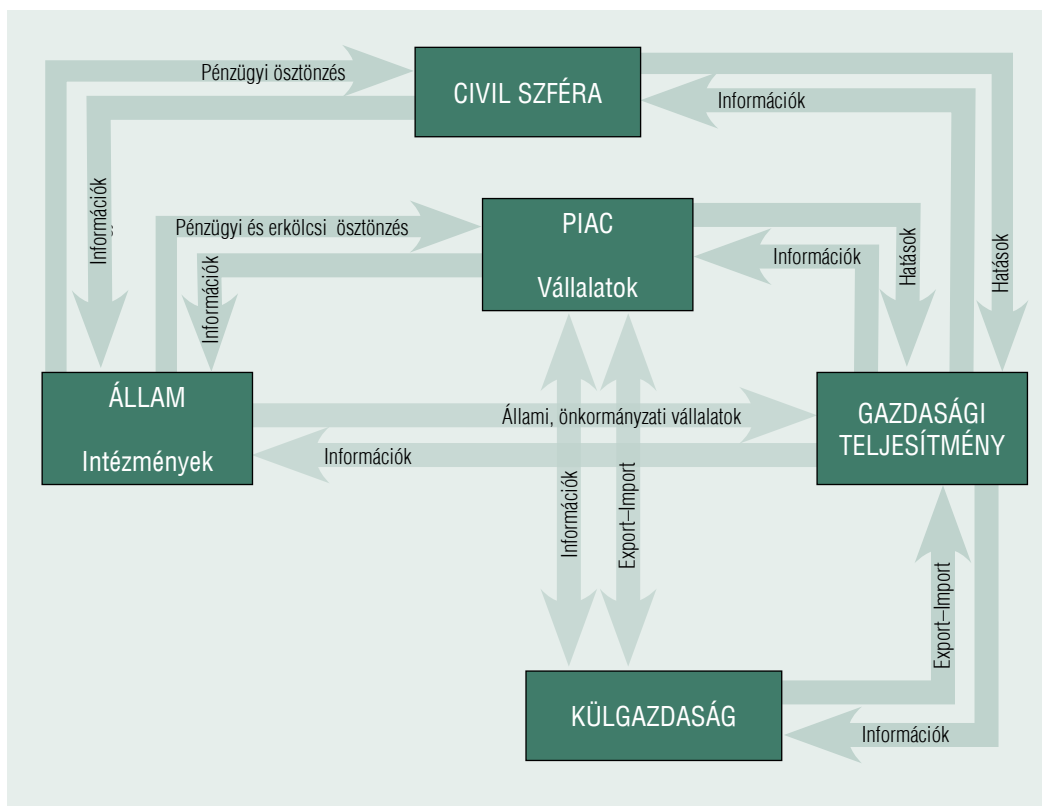
▶ A közszolgáltatási és gazdaságfejlesztési pályákat – az ösztönzési modell szűkebb értelmezésében – közvetlenül négy tényező formálja: az anyagi (pénzügyi) ösztönzés, az erkölcsi ösztönzés, a civil szféra, valamint az állami és önkormányzati tulajdonú vállalatok tevékenysége. E tényezők szoros összefüggésben vannak egymással és a vállalkozói szférával, ezért – a nagyobb hatékonyság érdekében – koordinációval szükséges a harmonikus összhangot, egyensúlyt megteremteni. E feladatok koordinálását ellátó közigazgatás négy szerepköre:

- jogi-intézményi keretet nyújt a négy tényező és a gazdaság egésze számára, valamint szabályozáson keresztül is ösztönöz;
- szolgáltatásokat (oktatás, egészségügy, infrastruktúra kialakítása és fenntartása) nyújt a gazdasági és társadalmi szférák számára;
- védi a rászoruló lakossági csoportok érdekeit, illetve a természeti környezetet;
- elősegíti és ösztönzi, hogy nemcsak az intézmények és vállalatok belső szervezeti működésében, hanem egymás közötti kapcsolataiban is érvényesüljön és erősödjön a közösségi erőfeszítéseket támogató és a szabálytalanságokat (például a korrupciót) megelőző integritási szemlélet és gyakorlat.

▶ A harmonizáló tényezők és gazdasági ágazatok egyensúlyi helyzete alapján elérhető, hogy a szinergiáhatások szervezeti és személyi szinteken egyaránt magas fokon kibontakozzanak és támogassák a fenntartható fejlődési célok elérését. Ezzel kapcsolatban fontos annak a követelménynek a teljesítése is, hogy e céljaink és közpolitikáink összhangban legyenek a nemzetközi erőfeszítésekkel.

A fenntartható versenyképességgel összefüggésben a szinergiakutatásunk szem-

AZ ÖSZTÖNZŐÁLLAM-MODELL ÉRTELMEZÉSI KERETE (HATÁS- ÉS VISSZACSATOLÁSI IRÁNYOK)

Forrás: saját szerkesztés, 2020

pontjából releváns értelmezésére térünk ki. A szinergia szó görög eredetű, jelentése együttműködés: *syn* mint együtt, illetve az *ergos* mint dolgozni (Bakos, 1994). Megjegyezzük, hogy a szinergia nemcsak az együttműködést, hanem az abból fakadó hatásokat is magában foglalja. A szinergia elméleti háttérül a vezetéstudomány, azon belül a stratégia kapcsolódó szakirodalma szolgál. Ennek megfelelően a szinergiát pozitív következményekkel járó, valamely hatást támogató, illetve a negatív következményeket mérséklő vagy megszüntető fogalomként értelmezzük. A szinergia ellentétpárja az értékteremtést akadályozó antagoniz-

mus vagy antiszinergia, tehát az az értékvesztés, amennyivel csökken a realizált szinergia szintje a szinergiapotenciálhoz képest. A diszszinergiákról a német szakirodalom átfogó elméleti háttérrel rendelkezik (Reissner, 1992; Hirtzel Leder, Partner, 1993). A rendszerelmélet ráirányította a figyelmet a rendszer egyes elemeinek viszonyrendszerére, a közöttük érvényesülő kölcsönhatásra, változásaira. Mindazonáltal szinergiakutatásunk szempontjából a kölcsönhatások vizsgálata kerül a középpontba, mivel a hangsúly a szereplők (alkotóelemek) együttműködésére helyeződik. A rendszerelmélet és a vállalatvezetés közötti

kapcsolat *Johnson, Kast és Rosenzweig* (1969) kutatásaihoz fűződik, amelyekben a kölcsönhatások célirányossága kapcsán az erőforrások olyan együttesét értik, amely kölcsönhatások útján a feladatok elvégzésére irányul. Tágra értelmezve, az *értékteremtés* a potenciális szinergia realizálását értjük (Salter-Weinhold, 1979). A szinergiahatások elemzésénél a hatékonysági (Marosi, 1978), a méretgazdaságossági és az iparági hatásokra is figyelemmel kell lennünk. *Michael Porter* (1980) az iparági tényezők és a verseny hatásainak összefüggéseit elemezte, amelyben központi kérdés az üzleti egységek eredményességének eltérési okai voltak, így az iparági vagy portfólioszinergiahatások. Az egyszeri szinergiák a növekedéssel kapcsolatos előnyöket jelentik (*economics of expansion*), amelyek hatására erősödik a vállalat piaci pozíciója. Ez egyszeri hatásként jelentkezik, mivel egyből beépül a vállalat teljesítményébe. A dinamikus, változást előtérbe állító szinergiamegközelítések a közös fejlődést (*coevolution*) tartják a szinergiák legértékesebb formájának (Eisenhardt-Galunic, 2000), míg *Child és Faulkner* (1988) kutatásai szerint a partnerek közötti bizalom az egyik legfontosabb tényező. A bizalom, a társadalmi és erkölcsi tőke kooperatív együttműködéssel párosuló előnyös következményeire – pozitív szinergia hatásaira – *Németh* (2020) kutatásai a pocokdilemma példáján mutatnak rá. Ennek megvalósulásához egyrészt a minden fél racionális érdekén alapuló együttműködés eredményes ösztönzésére, másrészt az együttműködést nehezítő társadalomlélektani tényezők hiányosságainak feloldása szükséges, amelyek egyike sem nélkülözheti a bizalom különböző formáit.

Célszerűnek tartjuk a szinergiahatásokat különösen a kutatás-fejlesztés és innováció (K+F+I) területén, valamint a beruházási és a pénzügyi területen elemezni és azonosítani, amelyek szorosan kapcsolódnak a versenyképességi és fenntarthatósági témakörhöz.

A KUTATÁS FŐ IRÁNYAI

A koronavírus-válság hatásmechanizmusa és a kilábalás feltételei

A COVID-19 hatásmechanizmusának széles körben elindult elemzői vizsgálata a fertőzött betegszám alakulásának modellezésétől a mikroökonómiai felméréseken és a hosszú, múltbeli adatsorok elemzésén keresztül a makrogazdasági indikátoregyüttesek értékeléséig terjed (Brodeur-Islam-Gray-Bhuiyan, 2020).

Az alkalmazott megközelítések e gazdag gyűjteményéből a makrogazdasági indikátorok felhasználásán keresztül két megközelítésben összegezzük a válság potenciális gazdasági és pénzügyi hatásait. Az egyik a gazdasági reálfolyamatokra (Carlsson, Szlezak et al. 2020), a másik a pénzügyi folyamatokra (Baldwin, 2020) fókuszál. A két eltérő, ugyanakkor összetartozó és kiegészítő szemléletet az *1. táblázat* illusztrálja.

A kereslet vonatkozásában a reálfolyamatokat érintően az egyik legnagyobb hatás az aggregált kereslet csökkenése. Ezen belül a háztartások áru és szolgáltatások iránti keresletének nagysága és szerkezete – a kezdeti pánik jellegű élelmiszer-vásárlások után – jelentősen csökken, és változik a jövedelmi és foglalkoztatási helyzet, valamint a jövő bizonytalanságának érzete következtében. A lakossági és vállalati beruházási kereslet szintén érezhetően mérséklődik.

A pénzügyi folyamatok oldalán a háztartások rendelkezésére álló jövedelme csökken, ami a fogyasztás és a megtakarítás mérséklődését eredményezi. Ezzel kapcsolatban kiemelt feladatként jelentkezik, hogy a krízis – elsősorban a foglalkoztatási lehetőségek elvesztése és szűkülése miatt – az átlagosnál jobban érinti az alacsonyabb jövedelmű lakossági rétegeket.

A válság második transzmissziós csatornája – a reálfolyamatok esetében – a pénzügyi piacok hatását közvetíti a reálgazdaság alaku-

A VÁLSÁG POTENCIÁLIS GAZDASÁGI ÉS PÉNZÜGYI HATÁSAI

Mechanizmusok	Transzmissziós csatornák			
	Kereslet (közvetlen)	Pénzügyi piacok (közvetett)	Kínálat (közvetlen)	Jövedelmi hatások (közvetett)
Reálfolyamatok	Aggregált kereslet, megtakarítás	Pénzpiacok, sokkok	Kínálati teljesítmény, gazdasági növekedés	Foglalkoztatás, keresetek
Pénzügyi folyamatok	Háztartási jövedelem, megtakarítás	Import és export alakulása	Belföldi és nemzetközi beszállítások	Keresetek, termelékenység

Forrás: saját szerkesztés, 2020

lása felé. Ez a hatás elsősorban a háztartások pénzügyi vagyonának alakulásában és a megtakarítások színvonalában nyilvánul meg. De olyan pénzügyi mozgások formájában is, mint a tőzsdei árfolyamok és a hosszú lejáratú állampapírok hozamainak a csökkenése, amelyre a koronavírus-járvány megjelenése után az USA, az Euró-zóna, Kína és Dél-Korea bőségesen szolgál példával. E pénzügyi indikátorok egyben fontos jelzőszámai a globális likviditás igen változóképp alakulásának is. A kedvezőtlen pénzügyi hatások mérséklése érdekében a kormányok és a jegybankok nagyarányú válság- és eszközvásárlási programokat valósítanak meg, amelyek az első és második világháborús évekhez hasonló mértékben növelik az állami részvétel szerepét és arányát. Az IMF szerint ebben az évben a gazdag országok az együttes GDP-jük 17 százalékának megfelelő kölcsönrel finanszírozzák a 4,2 trillió USA-dollárnyi kiadásait és adóelengedéseiket a gazdaság működtetése érdekében. Ez a pénzáradat nagy kockázatot jelent a jövő szempontjából és hosszú távra szólóan meghatározza az állam és az üzleti szféra együttműködését az adósság menedzselésében.

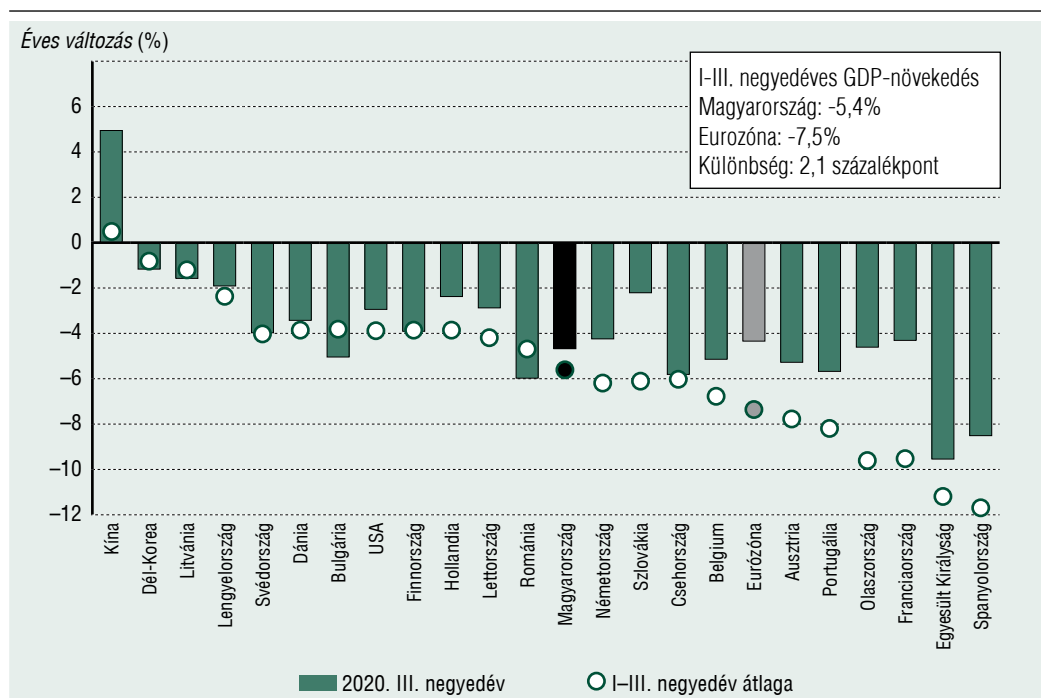
A pénzügyi folyamatok vonatkozásában a második transzmissziós csatorna szerepét csak leszűkítetten, a háztartások alacsonyabb jövedelmének az importra gyakorolt hatását veszik

többnyire figyelembe. E hatás együtt jár az import iránti kereslet csökkentésével, ami viszont a világ többi részének a jövedelemcsökkenésén keresztül a globális export mérséklődését is eredményezi. Ez a globális hatásmechanizmus elsősorban a nyitott és kisméretű gazdaságokat érinti kedvezőtlenül.

A kínálat vonatkozásában a harmadik transzmissziós csatorna az országok gazdasági teljesítményének korábbinál enyhébb visszaeséséről tájékoztat: Magyarországon $-4,7$; Szlovákiában $-2,2$; Csehországban $-5,8$; Romániában $-6,0$; Bulgáriában $-5,2$; Lengyelországban $-2,0$ -os GDP-visszaesés következett be a harmadik negyedévben (lásd 6. ábra).

Itt megjegyezzük, hogy 2020. második negyedévhez viszonyítva $11,3$ százalékkal bővült a magyar gazdaság, eszerint a harmadik negyedévben megindult a gazdasági válságból való kilábalás, amelyet a nemzetgazdasági ágak széles körének teljesítménybővülése alátámaszt. A hazai gazdasági teljesítmény alakulását tükröző 2020. első három negyedévének adatait célszerűnek tartjuk európai kontextusban is értékelni. E tekintetben a magyar gazdasági teljesítmény relatív értékeiről megállapítható, hogy a hazai ipari teljesítmény enyhén mérséklődött ($-2,6$ százalék), az építőipar és a szolgáltatások (azon belül közösségi szolgáltatások) teljesítettek gyengén, noha a pia-

EGYES GAZDASÁGOK GDP-VÁLTOZÁSA

Megjegyzés: Szezonálisan és naptárhatással igazított adatok alapján. Hollandia csak naptárhatással, Szlovákia csak szezonálisan igazítva, 2020. november 24-i állapot szerint elérhető adatok alapján.

Forrás: Eurostat, nemzeti statisztikai hivatalok adatai alapján, MNB, 2020.

ci szolgáltatások szűkülése az európai átlagnak megfelelően alakult. Magyarország legfőbb külkereskedelmi partnere, Németország gazdasága 4,2 százalékkal zsugorodott a harmadik negyedévben.

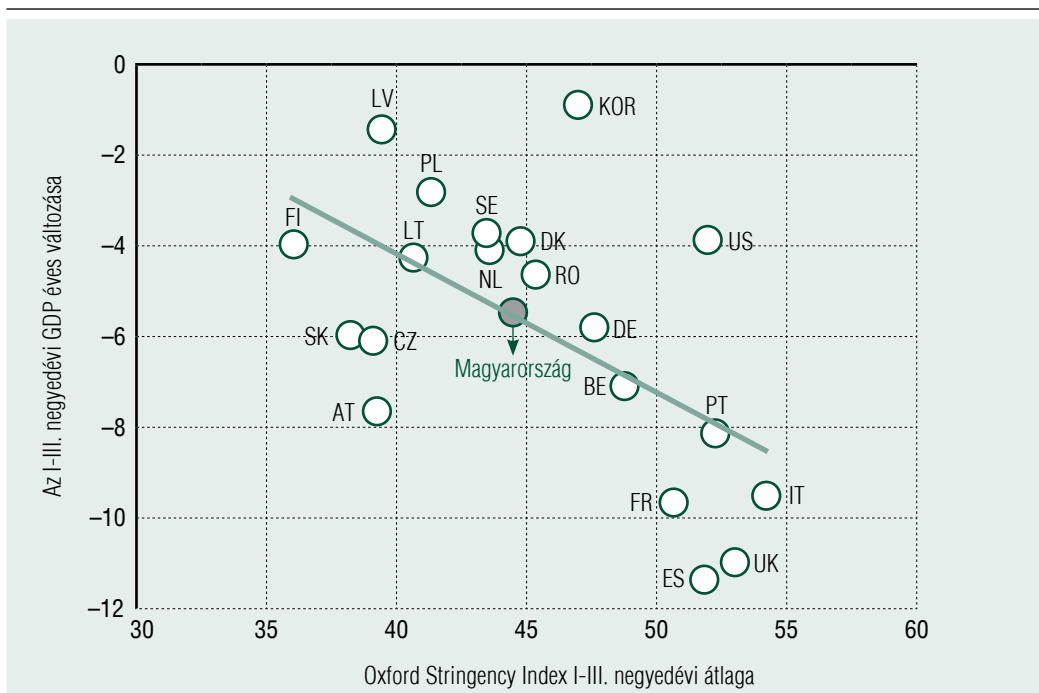
Tekintettel arra, hogy a korábbi hazai gazdasági teljesítmény fontos bázisát adták a beruházások⁷ – a beruházási ráta 2019-ben 28,6 százalék volt – és a koronavírus-járvány a magyar gazdaságnak ezt a csúcsteljesítményt nyújtó erősségét is megtámadta, kulcsfontosságúnak tartjuk – különös tekintettel a kilábalás időszakra, amely májusban már megindult, de júliusban megtorpant – a beruházások rendelkezésre álló állami eszközökkel való ösztönzését.

A gazdasági teljesítmény visszaesésével összefüggésben értékelve a bevezetett védekező intézkedések szigorúságát, megállapítható,

hogy a korlátozó intézkedések arányának megfelelő mértékben csökkent a gazdasági teljesítmény. Ez összefüggött egyrészt a vírus hazai megjelenésének időpontjával, másrészt a korlátozó intézkedések gyors bevezetésével. Több ország GDP-je csökkent már az első negyedévben is (lásd 7. ábra).

Hazánk gazdasági teljesítményének csökkenése enyhén meghaladta az eurózána (–4,4 százalék) és az Európai Unió (–4,3 százalék) visszaesésének mértékét, az európai átlag közelében mérséklődött éves bázison, amit a járvány megjelenésének időpontja, a jelentős járműipari kitétség, illetve a régióban jelentős turizmus, valamint a beruházások visszaesése magyaráz. Magyarország felzárkózása szempontjából oly meghatározó európai uniós növekedéshez viszonyított növekedési teljesít-

AZ ELSŐ HÁROMNEGYEDÉVES NÖVEKEDÉS ÉS A KORLÁTOZÓ INTÉZKEDÉSEK SZIGORÚSÁGA KÖZÖTTI KAPCSOLAT

Forrás: Eurostat, OECD adatok alapján MNB-szerkesztés, 2020

mény szempontjából az első háromnegyedét együtt vizsgálva megállapítható, hogy folytatódott a reálgazdasági konvergencia.

Mindazonáltal az Amerikai Egyesült Államokban 2,9 százalékkal zsugorodott, míg Kínában 4,9 százalékkal bővült a gazdasági teljesítmény 2020. harmadik negyedében. Mindezen adatok ismeretében megállapítható, hogy Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el.

E globális súlyos negatív hatás az emberi életet veszélyeztető fertőzés terjedésének lefékezése érdekében a termelési folyamatok teljes vagy részleges leállításának a következménye, ami egyúttal a foglalkoztatás teljes vagy jelentős átmeneti visszaesésével (létszámleépítés, ideiglenes leállítás, munkaidő-csökkentés, részmunkaidőben foglalkoztatás, fizetés nélküli szabadság) jár együtt.

A kínálati teljesítményt továbbá két másik fontos körülmény is mérsékli. Az egyik a háztartási kereslet nagyságának és szerkezetének a válság hatására történő megváltozása, amelyből adódóan a gyors kínálati alkalmazkodáshoz a termelővállalati és szolgáltatási szférákban nem voltak meg sem a piaci információs, sem a szervezési feltételek. A másik meghatározó körülmény – a pénzügyi folyamatok szempontjából is – a kialakult belső és külső termelési láncok működésének az akadózása esetleg a megszakadása, illetve velejáráon annak a mérlegelése, vajon célszerű-e az ellátási láncok visszahozatala egy adott országba és így a külföldi beszállítóktól való függőség csökkentése.

Miközben a 2020. évi koronavírus-válság hatásmechanizmusának reálgazdasági elemzése az érintett folyamatok szerkezetére foku-

szál, a jövedelmi folyamatok követése pedig a jövedelemoldali GDP nagyságára, a jövedelemtulajdonosok (munkaadók és munkavállalók) jövedelmi arányaira, valamint a keresetek nagyságára is figyelmeztet.

A jelenlegi krízis hatásmechanizmusával kapcsolatban végül megjegyezzük, hogy a körülmények nem tették lehetővé, hogy megvalósuljon az ismert kilábalási forgatókönyvek közül a legoptimistább V-alakú felépülés, amely a 2018. évi spanyol influenzát az 1968. évi hongkongi influenzát és a 2003. évi SARS kitörését követte.

A 2020-as koronavírus-válságból való kilábalási időszak kulcsfontosságú kérdése elsősorban az élet- és egészségvédelem, másodsorban a magyar gazdaság – egy évtized alatt felépített – erős fundamentumainak megőrzése és ezáltal a gazdaság újra fenntartható növekedési pályára állítása.

Az ösztönző magyar állammodellben az állam a válság idején megszorítások helyett olyan gazdaságösztönző intézkedésekre épít, amelyek vezérfonala a koronavírus-járvány időszakában arányos szigorúságú egészség- és életvédelmi intézkedések és a gazdasági eredmények

megőrzése érdekében történő célzott ösztönzés (lásd 8. ábra).

Amennyiben az állam képes megteremteni a gazdaságvédelmi intézkedések elhúzódó koronavírus-járványból következő szociális, gazdasági, majd pénzügyi válsággá alakuló kedvezőtlen folyamatait ellensúlyozó optimális állami szerepvállaláson alapuló gazdaságpolitikai mixet, a koronavírus-válság második hullámát követő kilábalás támogatására és a veszteségek minimalizálására felhasználhatjuk a válságlehetőségeket. Domokos László szerint nem egyszerűen a járvány okozta válságot kell kezelni, hanem a járvány által felgyorsított változásokat kell jól menedzselni.⁸

A kormányok hatékony fellépése nélkülözhetetlen, miközben a közgazdasági gondolkodás is jelentősen átalakul a válság következtében s a versenyalapú egyensúlyi modell már nem alkalmazható (Stiglitz, 2020). A munkaerőpiaci változások a biztonság érdekében szükségszerűen a robotizáció és az emberi munkaerő kiváltása irányába mutatnak.⁹

A 2020. évi globális koronavírus-járványból kibontakozó egészségügyi és gazdasági válság a 2008–2009. évi NPV által okozott gaz-

8. ábra

AZ ÁLLAM ÉS A PIAC ÖSSZHANGJÁN ALAPULÓ VÁLSÁGKEZELÉS FOLYAMATÁBRÁJA

Forrás: saját szerkesztés, 2020

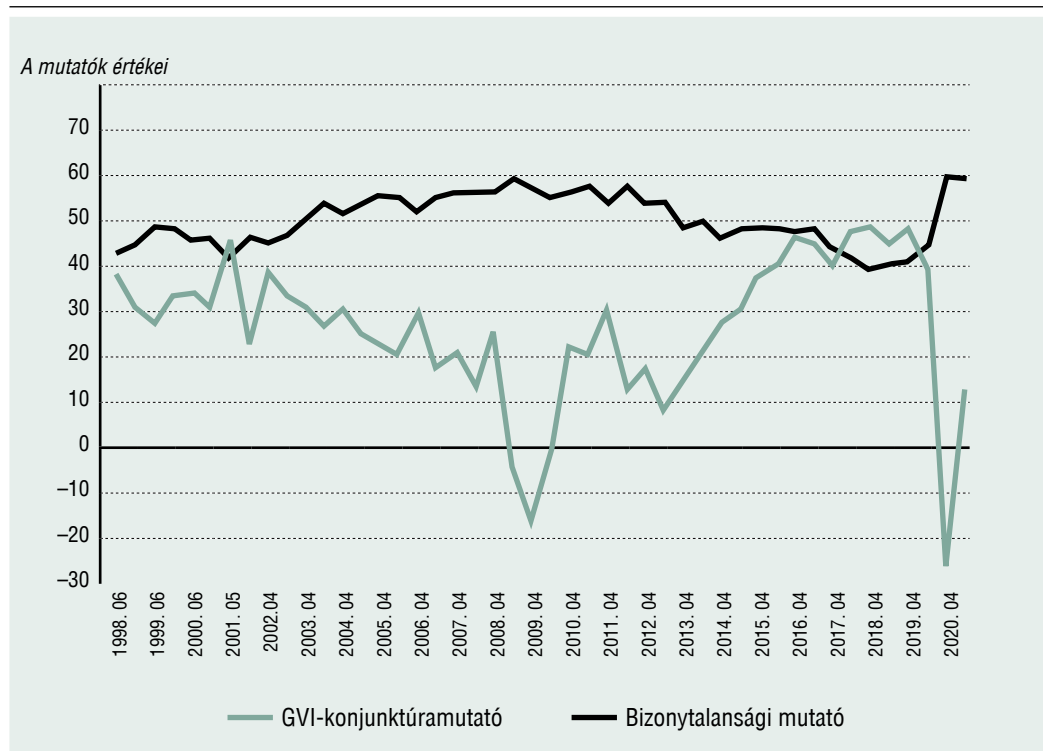
dasági recesszió mértékét meghaladó negatív hatással járt (lásd 9. ábra). A 2020 előtti mintegy három év olyan kiemelkedő gazdaságtörténeti időszak volt, amely a kiszámíthatóság és stabilitás jegyében kivételesen kedvező üzleti környezetet teremtett a vállalkozások számára. A stabil üzleti környezetet a bizonytalansági mutató konjunktúramutatónál tartósan alacsonyabb szintje jól szemlélteti. Visszautalva a korábban jelzett álláspontunkra, a következő átmeneti időszak a tíz éve eredményes magyar modell próbatételének is tekinthető. A két mutató korábban nem tapasztalt elnyílása a helyzet újszerűségére mutat rá, amely azt jelenti, hogy az új válság új megoldásokat igényel. E megállapításunkat két irányból megerősíti az is, hogy

- egyrészt a 2020. októberi adatok szerint a bizonytalanság szintje fél év elteltével nem változott, ami arra utal, hogy a magyar vállalkozások helyzetértékelése sokféle és polarizált, hasonlóan a járvány magyarországi kitörésének első hónapjaihoz,
- másrészt ugyan a recessziós mélypontot követően indult kilábalás a visszaesést mintegy 60 százalékból ellensúlyozó javulásban megmutatkozik, ám ez a pozitív tendencia rendkívül törekeny és mindkét irányban változhat a mutató értéke a következő időszakban.

A kooperatív ösztönző magyar állammodell eddig hatékonynak bizonyult intézményrendszere és az egy évtizede épülő társadalmi bizalom talaján hazánk kihasználhatja a koro-

9. ábra

A GVI-KONJUNKTÚRAMUTATÓ ÉS BIZONYTALANSÁGI MUTATÓ ALAKULÁSA

Forrás: MKIK GVI, 2020

navírus-válságból való kilábalást követő átmenet lehetőségeit. Az új típusú, eddig ismeretlen természetű koronavírus-válságból következően megváltozott új társadalmi-gazdasági feltételrendszert hatékony és okos állami szerepvállalással, valamint a gazdasági szereplők bizalomalapú együttműködésével előnyére fordíthatja a magyar gazdaság. Ennek első mérföldkővét a gazdaság erős fundamentumainak minél teljesebb megőrzése jelenti. Második mérföldkőként a növekedésfókuszú, teljesítményorientált és fenntarthatóságra törekvő magyar modell innovatív ösztönzőkön alapuló állami szemléletet tesz szükségessé.

Kiemelendő, innovatív kezdeményezésnek tekintjük a Magyar Nemzeti Bank által kifejlesztett Járványkezelési Versenyképességi Mutatót, amely lehetővé teszi a nemzetközi járványkezelési válságstratégiák eredményességének több dimenzióban történő összehasonlítását, és az EU-tagországok járványkezelésének versenyképesség-alapú értékelését (Asztalos, Baksay, Szalai, 2020). Az eddigi tapasztalatok alapján¹⁰ hazánk megfelelő időben és megfelelő módon reagált a pandémia okozta első kihívásokra, amelynek eredményeképpen Magyarország járványkezelése 2020. júniusban a leghatékonyabbnak, míg 2020. októberben a harmadik leghatékonyabbnak bizonyult az Európai Unióban.¹¹

Az eredményes válságkezelés így lehetővé tette, hogy hazánk relatív versenyképességi pozíciója erősödjön az Európai Unión belül a járvány első hullámának lecsengése után, miközben a gazdasági és az egészségügyi áldozatok közötti egyensúlyt is sikerült megtalálnia (*lásd 10. ábra*).

Az ábrán olvasható eredményeket illetően kiemeljük a válságkezelés szempontjából az egyik legsürgősebben megoldandó és eddig eredményesen megoldott feladatot, a munkaerőpiaci sokk társadalmi hatásának mérséklését. Ez amiatt is lényeges, mert jól szemlélteti a gazdaságvédelem és a gazdaságösztönzés egyidejű kihívásainak összetettsé-

gét, hiszen az ösztönző foglalkoztatási rendszerek nemcsak kínálati, hanem a keresleti oldal szempontjából is fontos szerepet tölthetnek be. A hatékony és gyors stabilizáció e kérdéskörben is meghatározó.

A koronavírus-válság hatásterülete a vírus következtében kialakult félelem és bizalom is, az üzleti és a társadalmi bizalom szerepe és hatása az állam működésére és fenntarthatóságára nagy jelentőséggel bír (Kis, 2018). A bizalomra, mint a sikeres válságkezelés társadalmi – üzleti kötőszövetére tekintünk. Az Állami Számvevőszék, a Magyar Nemzeti Bank és a Költségvetési Tanács szerepe nagy jelentőséggel bír a közbizalom és az okos pénzügyi bizalom kérdéskörében. Az ellenőrzés alapelveiből kiindulva a kiváló minőségű közszolgáltatások biztosítása és az objektivitás (függetlenség), a hitelesség és a bizalom megőrzését erősen támogatják.

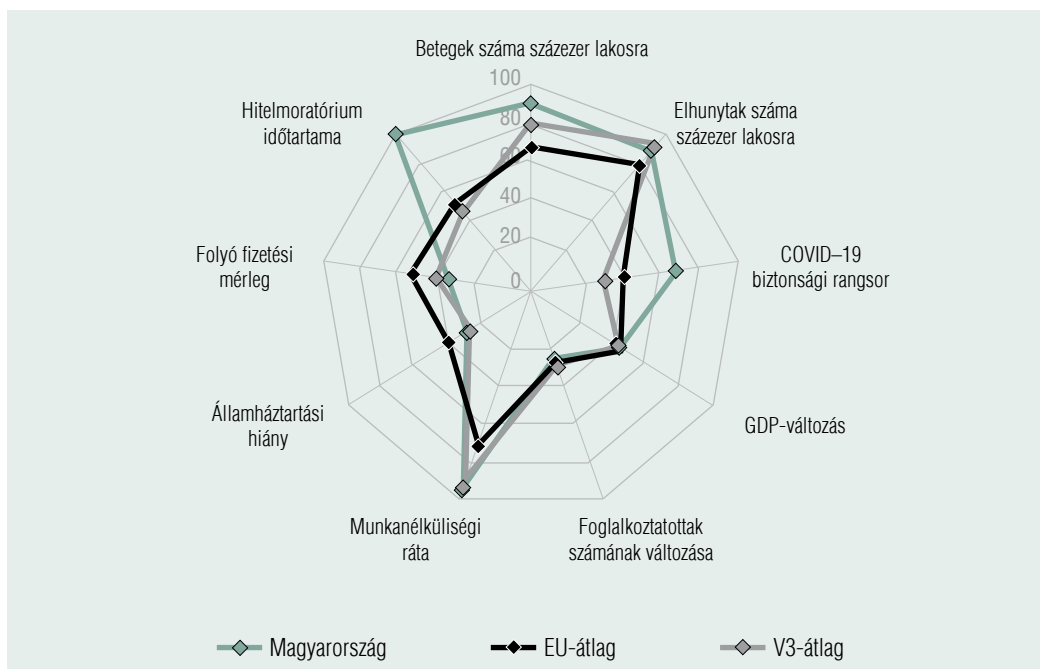
A FENNTARTHATÓSÁG KIHÍVÁSAI

A fenntarthatóság komplex összefüggéseinek vizsgálatáról témérdek mennyiségű szakirodalom, valamint jelentős számú nemzetközi és országszintű – köztük jónéhány kiemelkedő – gyakorlatban is kipróbált program tapasztalata áll rendelkezésre. Ennek ellenére mind ez ideig nincs általánosan elfogadott fenntarthatósági definíció és így nehéz a társadalom- és gazdaságpolitikai következtetések levonása. Nehézséget okoz az is, hogy a fenntartható fejlődés hazánkban is alkalmazott háromdimenziós modellje nem bizonyul kielégítőnek még akkor sem, ha mindegyiket több alkotóelemre bontva, de még mindig összevontan vizsgáljuk.

E hiányosságok és mások miatt is, célunk a fenntarthatóság olyan vizsgálata, hogy

- a háromdimenziós modell helyett a kutatásunkban a pénzügyi fenntarthatósággal kiegészített négydimenziós modellt alkalmazzuk (Matolcsy, 2020b),

A JÁRVÁNYKEZELÉS VERSENYKÉPESSÉGÉT MÉRŐ LEGFONTOSABB MUTATÓK (2020. OKTÓBER)

Megjegyzés: A magasabb érték kedvezőbb helyzetet jelent; a 2020. október 8-án elérhető legfrissebb adatok alapján

Forrás: MNB számítás, 2020

- az egyes dimenziókat részletesebb bontásban vesszük górcső alá – egyrészt az állami ösztönző hatások, másrészt a szinergiahatások sokoldalú feltárása és bemutatása miatt, és
- a Magyarországra jellemző egyedi gazdaságszerkezeti, tulajdonosi és méretgazdasági jellemző vonások, a fenntartható versenyképességi adottságok, a belföldi és külföldi piaci környezet, a szakmai és általános – intellektuális alkotó képességek befolyásoló szerepe sokoldalúan érvényesüljön.

E célok elérése érdekében kívánjuk elemezni a fenntarthatósági célok közötti kapcsolatokat: azonosítjuk a klasztereket, a visszacsatolási köröket és tényleges, valamint virtuális

kísérletek vagy az „akkor, ha” forgatókönyvek tanulságaival járulunk hozzá a fenntarthatósági célrendszer jobb megalapozásához. Ez az elemzési módszer lehetővé teszi, hogy a döntéshozók azonosítani tudják a szinergiákat és a nemkívánatos eltéréseket a fenntartható fejlődés folyamatában.

Az ilyen elemzések megalapozására egy olyan új tartalmú és szerkezetű fenntarthatósági modell kidolgozására teszünk kísérletet, amely – az ösztönző állam szellemében – lehetővé teszi a kormányzati intézkedések interaktív hatásvizsgálatát.

Ehhez az egyik kiindulási alapot a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen 2015 óta folyó Jó Állam Jelentés kutatás, valamint a Központi Statisztikai Hivatalban kidolgozott modell al-

kalmazásának az eredményei jelentik. A Jó Állam kutatás nemcsak egészében, a hatásterület vonatkozásában, hanem kiemelten az egyik a fenntarthatóság hatásterület – öt dimenziót (éghajlatváltozás, természeti erőforrások, energia- és vízgazdálkodás, környezeti terhelések és társadalmi fenntarthatóság) átfogó – a KSH – alapvetően az Eurostat módszertanát követő – fenntarthatósági modellje a kutatásunk számára szintén értékes kiindulópont. A modell összesen 149 indikátort tartalmaz, amelyből 9 elsőszintű Eurostat-indikátor, 30 másodsztű, 110 pedig harmadsztű indikátor, amelyek a KSH által képzett indikátorok.

A fenntarthatósági új modell másik kiinduló pontját a globális megatrendek alkotják, mint olyan tényezők, amelyek folyamatosan – változásaikon keresztül – dinamizálják a fenntartható fejlődés folyamatát. A jelenleg értelmezett mintegy 17-20 megatrend közül országunk esetében elsősorban 8 megatrend szerkezetalakító hatásaival indokolt számolni, illetve céljaikat beépíteni a fenntartható fejlődés modelljébe (Báger, 2019). Ezek a következők.

A GLOBÁLIS NÉPESSÉG KIEGYENSÚLYOZATLAN NÖVEKEDÉSE MEGATREND hazánk számára a csökkenő népesség kihívását, a termékenységi ráta növekedésének a feladatát, a gyermekvállalás ösztönzését, valamint a munkaerőpiac egyensúlyban tartását jelenti.

A KLÍMAVÁLTOZÁS A FOSSZILIS ENERGIÁK ALKONYA ÉS A ZÖLDADÓK NÖVEKEDÉSE MEGATRENDEK számunkra elsősorban a zöldnövekedés, a gazdaság dekarbonizálása, és a kiterjedtebb öntözéses gazdálkodás terén történő előrehaladás feladatát jelzik.

A ROBOTOK ÉS A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA MINT ÚJ TERMELÉSI TÉNYEZŐK MEGATREND az új technológiai innovációval összefonódó munkaerőpiaci polarizációs és a beruházási folyamatokkal járó feszültségek hosszú távú kezelésére, feloldására hívja fel a döntéshozók figyelmét.

A PÉNZ DIGITALIZÁLÓDÁSA, A ZÉRÓ KAMATOK KORA MEGATRENDEK követése a pénzügyi szektor stabilitásának a fenntartását, ezáltal a fenntartható célok folyamatos finanszírozásának a biztonságát, a modern pénzügyi rendszerben a pénzügyi zavarok elkerülésének a követelményét állítja előtérbe.

AZ ŰRSZEKTOR ÉS ŰRIPAR DINAMIKUS FEJLŐDÉSE MEGATREND a technológiai fejlődés, a technológiaváltások és ezáltal a jövő új iparágaira irányítja a figyelmet. Az űrparhoz, mint a jövő perspektivikus iparágához kapcsolódó számos technológiai vívmány a mindennapi életünk részévé vált. E tekintetben a hazai űrgazdaság és űrpar lehetőségeit, szerepét a magyar gazdaság holnapi és hosszabb távlatában vizsgáljuk, mint a jövőbeni fejlődést meghatározó, az állam és a magánszektor együttműködését igénylő új területet (Parragh és szerzőtársai, 2020).

Egyetértve Domokos és Pulay (2020) a költségvetési fenntarthatóság dinamikus definíciójának megfogalmazásával, magasabb követelményt indokolt állítani a jövő generációk képességeit és lehetőségeit illetően, amely a lehetőségek megóvásán túlmutatva az erőforrások fejlesztését is szükségesnek tartja.

A FENNTARTHATÓSÁG ÉS A VERSENYKÉPESSÉG MINT TÜKÖRKÉPEK

A fenntarthatóság és a versenyképesség között szoros kapocs a hosszú távú egymásrataltság, a tényezők sokoldalú tartalmi összefüggéseinek a rendszere is. Ezzel a kapcsolattal – különböző oldalakról – hazánkban is több állami intézmény, kutatóműhely foglalkozik. A legátfogóbb előretekinthető programot a Magyar Nemzeti Bank dolgozta ki és tette közzé (MNB, 2019). A programmal való egyetértésünket és annak támogatását is figyelembe véve, a versenyképesség széles té-

makörével két vonatkozásban és céllal kívánunk foglalkozni.

■ Az egyik cél az ösztönző állam versenyképességi intézkedéseinek a fenntartható fejlődés szempontjából történő hatásvizsgálata. E cél elérése érdekében elemezzük és értékeljük:

- az állami intézkedések (pozitív) szinergiahatásait,
- az intézkedések (negatív) visszatartó hatásait,
- javaslatokat dolgozunk ki az ösztönzési eszköztár fejlesztésére, szükséges korrekciójára.

Ezt a feladatot két fontos területen tervezzük megoldani. Az egyik irány a versenyképesség és a fenntarthatóság kapcsolatának elemzése a kis- és középvállalati szektorban, figyelemmel a Covid-19-válságból történő felépülés/kilábalás alakulására, a digitalizáció és a robotizáció követelményeire, valamint a munkaerőpiaci igények változó szegmenseire.

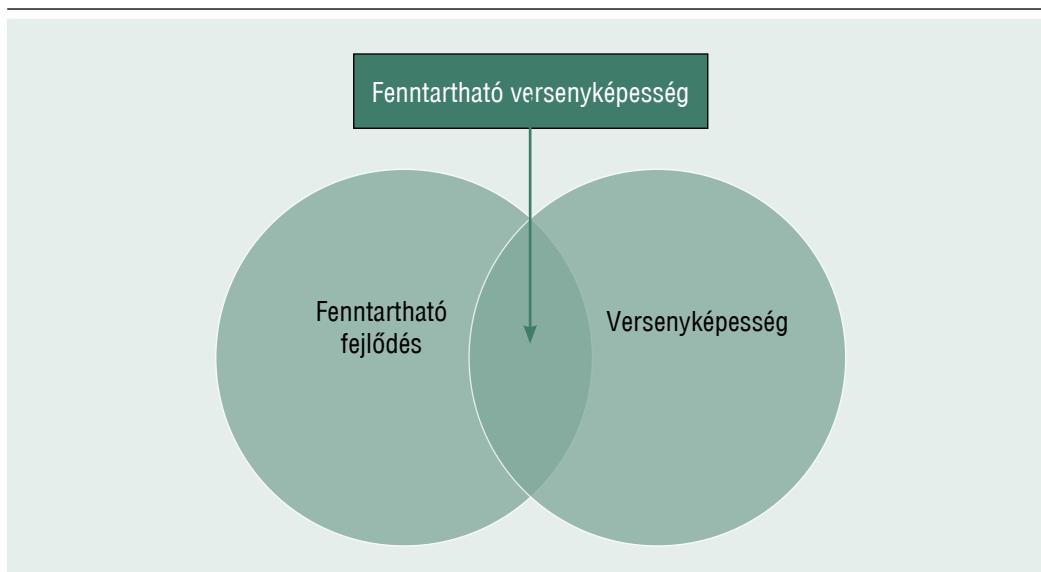
Ebből a szempontból kutatásunk másik prioritizált területe az *állami tulajdonú vállalatok* elemzése a közszolgáltatások fenntartható minősége szempontjából. A közszolgáltatást nyújtó nagyvállalati működés jó kormányzáshoz való hozzájárulása során nem nélkülözhető az átlátható és elszámoltatható működés. A felhasználók véleménynyilvánítási lehetősége a közszolgáltatások minőségéről javíthatja a közszféra reagálóképességét, s általa nőhet a felhasználók elégedettsége. A minőségi közszolgáltatást nyújtó állami vállalatok szerepe meghatározó az *életminőség*¹² javulásában. Lényeges azonban, hogy a vállalati pénzügyi helyzet javulása sem a közvagyon felélésével, sem a nyújtott közszolgáltatások minőségének rovására nem történhet, tehát a közjához minél teljesebb módon történő hozzájárulás kulcsfontosságú. Az Alaptörvényben rögzített elvek szerint a nemzeti vagyon kezelése magánérdeket nem szolgálhat, hanem azt a közösség javára kell használni, kiemelt figyelmet fordítva a végességük-

re, valamint arra, hogy a nemzeti vagyon a jövő generációk számára is szükségleteik kielégítéséhez szükséges mértékben rendelkezésre álljon (Domokos, 2019b). A hazai állam- és vállalati menedzsment fejlődését az állam gazdasági aktivitásának növekedésével összefüggésben a számvevőszéki ellenőrzési tapasztalatokra építő *dinamikus ÁSZ-modell*, továbbá az Állami Számvevőszék tanácsadói szerepköre alapvetően meghatározza (Domokos, 2019a).

■ A másik cél annak a folyamatos értékelése, hogy a versenyképességet javító állami intézkedések kielégítő módon és arányban ösztönzik-e a versenyképesség hosszú távú javulását és fenntartását. A versenyképességgel kapcsolatban a hosszú távú javulás hangsúlyozását az teszi szükségessé, hogy a – tapasztalatok szerint – gyakran csak a múlt és jelen folyamatainak elemzése kerül előtérbe, amely nem bizonyul kielégítőnek a fenntarthatóságot, pontosabban a fenntartható fejlődést megalapozó fenntartható versenyképességi javulás számára (lásd 11. ábra).

Ezért a kutatásban olyan heurisztikus módszertan kidolgozására teszünk kísérletet, amelyben nagyobb szerepet kapnak a pénzügyi-finanszírozási és a társadalmi-gazdasági szempontok (gazdaságpolitika, költségvetés, üzleti etika és gyakorlat, a pénzügyi stabilitás és biztonság, a globális és lokális felelősség, az oktatás, a kutatás-innováció-fejlesztés és a kultúra) a hagyományosan értelmezett dimenziók (gazdaság, környezet, társadalom) mellett. Napjaink tudásvezérelt globális gazdaságában, a fenntartható növekedés biztosítására építő nemzetgazdaságnak a tudás létrehozásába (K+F), átadásába (oktatás), gazdasági hasznosítási lehetőségeibe (invenció innovációvá válhasson) megéri befektetni, amely különösen hosszú távon kiemelkedő eredményeket és fenntartható versenyképességet eredményezhet (Parragh, 2015). A fenntartható versenyképesség szempontjából nélkülözhetetlen nemcsak

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉS VERSENYKÉPESSÉG ÖSSZEFÜGGÉSRENDSZERE

Forrás: Balkyté-Peleckis, 2010

a társadalmi tőke, hanem a teljes nemzeti vagyion sokoldalú értelmezése is, amelybe a klímaváltozás gazdasági hatásai tekintetében a nemzeti vagyion megőrzése is beletartozik.

A MAGYAR FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉS AZ ENSZ FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI PROJEKTEK ÖSSZEHAJONLÍTÓ ELEMZÉSE

Az ENSZ 2030-ig tartó fenntartható fejlődési programjához (Agenda, 30) való viszonyulás a nemzetközi szervezetek (pl. OECD) és az országok (pl. Ausztria, Hollandia, Németország) részéről – a szakirodalom alapján – általában három dimenzióban jelenik meg.

▶ A fenntartható fejlődést szolgáló politikák kialakítása és koordinációja a lehető legteljesebb összhang elérése érdekében.

▶ A fenntartható fejlődés koordinációját és ösztönzését folytató állami intézményrendszer minősége és a működés hatékonysága.

▶ A kitűzött célok és a megvalósítási folyamat eredményei, valamint az előrehaladás üteme.

■ A fenntartható fejlődési politikák összhangját szolgáló három alkotóelem a kutatásunk számára a következő:

- a politikai elkötelezettségek és azok az állásfoglalások, közlemények, amelyek gyakorlata a cselekvés síkján elősegíti, hogy az elkötelezettségek valóra váljanak,
- olyan koordinációs gyakorlat, amely megszünteti az inkonzisztenciákat és konfliktusokat, valamint
- a hatékony elemzési és monitoring információs rendszerek az intézkedések és az ösztönzési politikák hatásainak a feltárására, követésére.

Az alkotóelemekkel kapcsolatban külön figyelmet kívánunk fordítani a befolyásoló nemzetközi politikai tényezőkre annak érdekében, hogy a nemzetközi folyamatokat kedvezőtlenül befolyásoló szerepük ne, vagy csak kis mértékben érvényesüljön.

■ A fenntartható fejlődési politikák összhangvizsgálatát teljeskörűen elsősorban azokon a problématerületeken kívánjuk elvégezni, amelyek kiemelkedő jelentőségűek. Ilyenek például a zöldnövekedés, illetve beruházások ösztönzése, finanszírozási oldalról történő támogatása.

A fenntartható fejlődést szolgáló intézményrendszerrel kapcsolatban azt kívánjuk – nemzetközi tükörben – bemutatni, hogy melyek a működésének és hatékonyságának főbb jellemzői. Ezzel kapcsolatban kutatásunkban négy mechanizmus működése kerül előtérbe.

▶ Az első, hogy teljesül-e az a követelmény, miszerint a fenntartható fejlődés elősegítése a teljes kormányzat, közigazgatás felelőssége, ügye kell, hogy legyen.

▶ A második, hogy van-e felhatalmazás és megfelelő kapacitás menedzselni a szektorális politikák között keletkező szakpolitikai feszültségeket, eltéréseket és szinergiákat, természetesen a belföldi és nemzetközi politikák vonatkozásában is.

▶ A harmadik annak vizsgálata, hogy következetesen történik-e a múltbeli és jövőbeni folyamatok (tendenciák) különválasztása, illetve megfelelő összekapcsolása.

▶ A negyedik mechanizmus a társadalmi szervezetek és az üzleti szektor képviselőinek széleskörű bevonása a fenntartható fejlődési döntéshozatalba.

A fenntartható fejlődés e két szemlélet-tartalmi elemét szem előtt tartva azzal a céllal értékeljük a hazai gyakorlatot, hogy milyen mértékben felel meg az Agenda 2030 követelményeinek. Ez a feladat – az OECD gyakorlatával összhangban (OECD, 2016) a következő hat kérdés megválaszolásával válaszolható meg.

① Milyen módon és mértékben tudunk a fenntartható fejlődési stratégiáinkkal és céljainkkal csatlakozni az ENSZ programjához?

② Milyen lépésekre van szükség ahhoz, hogy az ENSZ-program céljait koherens nemzetközi politikai keretbe lehessen integrálni?

③ Hogyan tudjuk az intézményi kereteket fejleszteni és a koordinációs mechanizmusokat erősíteni, hogy a fenntartható fejlődés céljai megvalósuljanak?

④ Használja-e az ország a generációs szemléletet, amikor meghatározza politikáját az ENSZ fenntartható fejlődési céljainak elérésére?

⑤ Fel tud-e zárkózni a monitoring mechanizmus az Agenda 2030 követésére?

⑥ Történeke-e erőfeszítések a lakosság széles köreinek (üzleti és civil szférák) bevonására a fenntartható fejlődés folyamatába?

■ A fenntartható fejlődés nemzetközi összehasonlító elemzésének harmadik dimenziója a fenntartható fejlődés céljaira és a megvalósulásuk folyamatára vonatkozik. Az elemzés viszonyítási alapját indokoltan és célszerűen az ENSZ fenntartható fejlődési programjának (Agenda, 2030) 17 célja (goals) és 169 célelőirányzata (targets) alkotja, amely globálisan mérvadónak tekinthető (*lásd keretes írás*). E célegyüttes jellege és tartalma jelentősen meghaladja az előző nemzetközi fejlesztési program céljait az úgynevezett Milleniumi Fejlesztési Célokat. Az előrelépés kiemelkedően látványos a közösségi jóllét szerepének kiemelésével és azzal, hogy a program a fejlettségi szinttől függetlenül minden országra értelmezhető.

Ezért tartjuk indokoltnak, hogy kutatásunk egyik fő irányaként az ENSZ célegyütteséhez viszonyítva elemezzük és mérjük Magyarország fenntartható fejlődési teljesítményét, de fogalmazhatunk úgy is, hogy bemutatjuk az ország hozzájárulását a nemzetközi fenntartható fejlődési célok eléréséhez.

Ily módon kívánjuk feltárni, hogy a fenntartható fejlődés folyamatában milyen célok esetében állapítható meg a szinergiák működése, hol érvényesülnek a semleges vagy esetleg a negatív hatások. Ennek alapján is érvényes nemzetközi tapasztalatszerzésre nyílik lehetőség arról, hogy a szinergiák körének a bővítése érdekében milyen újabb ösztönző állami intézkedésre van szükség.

A fenntartható fejlődési célok

1. A szegénység minden formájának felszámolása a világon

2. Az éhezés megszüntetése, az élelmezésbiztonság és a jobb táplálkozás megteremtése, valamint a fenntartható mezőgazdaság támogatása

3. Az egészséges élet és a jóllét biztosítása minden generáció valamennyi tagjának

4. Az inkluzív, méltányos és minőségi oktatás biztosítása, valamint az egész életen át tartó tanulás lehetőségeinek elősegítése mindenki számára

5. A nemi egyenlőtlenségek felszámolása és a nők egyenjogúságának biztosítása

6. A vízhez, a sanitációhoz történő hozzáférés és a fenntartható használat biztosítása mindenki számára

7. Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára

8. Tartós, befogadó és fenntartható gazdasági fejlődés, teljes és hatékony foglalkoztatás és tisztességes munka megteremtése mindenki számára

9. Ellenállóképes infrastruktúra, az inkluzív és fenntartható iparosítás támogatása és az innováció ösztönzése

10. Az egyenlőtlenségek csökkentése az országok között és azokon belül

11. A városok és emberi lakóhelyek befogadóvá, biztonságossá, ellenállóvá és fenntarthatóvá tétele

12. Fenntartható fogyasztási és termelési minták kialakítása

13. Sürgős lépések megtétele a klímaváltozás és hatásainak leküzdésére

14. Az óceánok, tengerek és tengeri erőforrások fenntartható fejlődés érdekében történő megőrzése és használata

15. A szárazföldi ökoszisztémák fenntartható használatának védelme, visszaállítása és támogatása, az erdők fenntartható használata, az elsivatagosodás leküzdése, a talajromlás megállítása, a pusztulás visszafordítása, és a biológiai sokféleség további csökkenésének megállítása

16. Békés és befogadó társadalmak támogatása a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára és hatékony, elszámoltatható és mindenki számára nyitott intézmények kiépítése minden szinten

17. A végrehajtás eszközeinek erősítése és a globális partnerség újjáélesztése a fenntartható fejlődés érdekében

JAVASLATOK, STRATÉGIÁK

Az állami funkciókból és az állami feladatokból kiinduló kutatási programok megvalósításának rövid távú eredményei lehetnek a gazdaság- és szakpolitikák számára tett jobbítási (reform) javaslatok, közép- és hosszú távon pedig a *különféle* stratégiák kidolgozása vagy a kidolgozásukhoz történő *érdemi* hozzájárulás lehet. Közülük mindkét eredményt egyformán fontosnak tartjuk, azonban természetes, hogy a kutatás első fázisaiban inkább a rövid távon hasznosítható eredményekre, a hosszabb távúakra pedig csak később lehet számítani.

Mindkét eset, különösen a stratégiák kidolgozása számára a következő közös kiindulópontokat szükséges szem előtt tartani.

▶Annak bemutatását, hogy mik fémjelzik az ország tízéves gazdasági sikereit, azt miként tudtuk elérni a nagy globális és regionális átalakulások közepette; melyek azok a reformfordulatok, amelyek kiemelkedő szerepet játszottak a gazdasági és társadalmi teljesítmény növelésében.

▶Kiemelendő, hogy a gazdasági tevékenységben annak ellenére erősödtek a patrióta vonások, hogy a magyar gazdaság nemzetközi vonatkozásban az egyik legnyitottabb és a vi-

lággazdaságba leginkább integrált piacgazdaság. Esetünk is igazolja *Polányi Károly* véleményét, amely szerint egy szélsőségesen liberális projekt vezet a gyakorlatban legmesszebbre az állam gazdasági beavatkozásában.

▶Korunk kibontakozó megatrendjeihez történő alkalmazkodás feladatát úgy szükséges megoldanunk, hogy megvalósuljon a magyar gazdaság hosszú távon fenntartható fejlődési pályára állítása.

▶A gazdaságfejlesztési feladatok megoldása mellett nélkülözhetetlen a társadalmi innovációs folyamatok elindítása, majd azok felgyorsítása is.

Ami a közép- és hosszú távú stratégiák kidolgozását illeti, ezek köre egy állami feladatcsoporttól (például az állami vállalatok menedzsmentjének minőségirányításától vagy az űripár kifejlesztésétől) az állami funkci-

ókon (például a gazdaság versenyképességének javításán) keresztül egészen az átfo-gó országstratégiáig (például a hosszú távú fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés feltételeinek és pályáinak kidolgozásáig) terjedhet.

Az interdiszciplináris szemléletű kutatásokkal megalapozott közgazdasági és társadalmi tartalmú stratégiák alkotására mind ez ideig kevés példát találunk hazánkban. Az ilyen stratégiák elsősorban a fenntartható fejlődés különböző témaköreiben készültek az Országgyűlés kezdeményezésére. Újabban a Magyar Nemzeti Bank dolgozott ki és tett közzé nagy jelentőségű stratégiákat a fejlett EU-tagországok fejlesztési színvonalához történő gazdasági felzárkózás pályáiról és a fenntartható fejlődéshez szükséges feltételekről.

JEGYZETEK

- ¹ A Nemzeti Közszerológálati Egyetemen – Parragh Bianka vezetéseével – folyamatban lévő A gazdaság, az állam és a társadalom szinergiája című kutatási program főbb kiindulási pontjai és területei. A Nemzeti Közszerológálati Egyetem tudományos missziójának része az állami szerepvállalás kutatása, amely kiemelt területe az ösztönző magyar állammodellel kapcsolatos kutatási főirány.
- ² A gazdaságfejlesztési feladatok megoldása mellett nélkülözhetetlen a társadalmi innovációs folyamatok elindítása, majd azok felgyorsítása, ahogy a technológiai fejlődés vívmányait, a digitalizációt, a mesterséges intelligenciát is a közjó érdekében kell okosan használnunk, miközben a jövő iparágainak perspektivikus lehetőségét minél teljesebben a hazai nemzetgazdaság előnyére fordítjuk.
- ³ A lépcsőelméletet a jogi rendszer vonatkozásában Varga Csaba idézi a jogalkotás és a jogalkalmazás kapcsolatának a bemutatására (Varga Csaba, 2002).
- ⁴ Idézi Frivaldszky János (2016).
- ⁵ Mint ismeretes, ennek tartalmi jegyeit elsősorban L. Erhard (1977), W. Eucken (1950), W. Röpke (1961) és A. Rüstow (1950) dolgozták ki, és a modell gyakorlati megvalósítására elsőként a második világháború utáni Németországban került sor.
- ⁶ Latinul: „Ius est ars boni et aequi”. In: Földi András, Hamza Gábor: A római jog története és institúciói. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2012.
- ⁷ Báger, Cseh (2020) kutatása szerint a hazai beruházási ráta 2018-ban elérte a 25 százalékot,

- szemben az Európai Unió 20,4 százalékával, Svédország és Csehország után a magyar volt a harmadik legnagyobb az EU-tagországok között. E kimagasló beruházási teljesítmény elérését jelentős mértékben támogatta az európai uniós források felhasználása, a beáramló külföldi működő tőke növekedése, valamint a Magyar Nemzeti Bank proaktív, innovatív monetáris politikája által ösztönzött vállalati hitelezési fordulat mellett a beruházási támogatások nyarányú bővülése. A Magyar Nemzeti Bank növekedési hitelprogramjainak kumulált GDP-növekedési hatása 4,4 százalékpont volt a 2013–2018-as években. Lásd részletesen: Báger, Cseh (2020): Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban, *Pénzügyi Szemle*, 2020/1. szám, 83–109. oldal
- ⁸ Domokos László (2020) arra hívja fel a figyelmet, hogy a járvány után – kicsit vagy nagyon – minden másképpen lesz. A járvány gazdasági hatásainak kezelése során prioritást kell biztosítani azoknak az intézkedéseknek, amelyek a járvány által felgyorsított átalakulás során versenyképeséget biztosítanak a magyar emberek és a magyar vállalkozások számára.
- ⁹ Stiglitz szerint (2020) a globalizáció játékszabályai megreformálásra szorulnak, mivel eddig elsősorban a vállalatok érdekeit szolgálták, és nem a dolgozókéét vagy a környezetét.
- ¹⁰ A 2020. június 15-én és 2020. október 8-án rendelkezésre álló adatok alapján.
- ¹¹ A 2020. októberi adatok szerint az első öt ország rendre: Németország, Málta, Magyarország, Litvánia, Hollandia. Lengyelország a 13.; Ausztria a 14.; míg a V3 átlagos érték a 17. és az EU-átlag a 19. helyre került a 9 mutatóból készített MNB Versenyképességi Index szerint. Megjegyezzük, hogy a mutatók standardizálásának és aggregálásának módszertana megegyezik az MNB Versenyképességi Index összeállításánál elsőként alkalmazott saját fejlesztésű módszertannal; a 2020 október 8-án elérhető legfrissebb adatok alapján.
- ¹² Továbbá: biztonság, egészség, jólét.

IRODALOM

- AQUINÓI SZENT TAMÁS: *De regno* I, 15.
- ASZTALOS P., BAKSAY G., SZALAI Á. (2020). Versenyképes járványkezelés – a számok a magyar modell sikerét bizonyítják. Magyar Nemzeti Bank, Szakmai cikk, <https://www.mnb.hu/letoltes/asztalos-peter-baksay-gergely-szalai-akos-jarvanykezeles-versenykepessege-v5.pdf>
- BÁGER G. (2006). *Az állami szerepvállalás új vonásai a XXI. századi globalizált világban*. In: Vígvári András (szerk.): *Vissza az alapokhoz! Tanulmányok a közpénzügyi rendszer reformjáról*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- BÁGER G., KOVÁCS Á. (2010). *A közigazgatás és a gazdaság versenyképessége három tükörben*. In: *A közszféra és a gazdaság versenyképessége – empirikus eredmények és tanulságok*. Állami Számvevőszék Kutatóintézete, 2010. április
- BÁGER G. (2019). Az új közgazdasági gondolkodás. Új gondolkodás konferencia, MTA VEAB Gazdaság- Jog- és Társadalomtudomány Szakbizottság, Budapest, 2019. december 11.
- BÁGER G., CSEH T. (2020). Beruházási csúcsteljesítmény a magyar gazdaságban. *Pénzügyi Szemle*, 2020/1. szám, 83–109. oldal, <https://www.>

- penzugyiszemle.hu/documents/bager-cseh-2020-1-mpdf_20200330174058_46.pdf
https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_1_7
- BAKOS F. (1994). *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- BALDWIN, R. (2020). Keeping the lights on: Economic medicine for a medical shock. VoxEU. Org. 2020. March 13, <https://voxeu.org/article/how-should-we-think-about-containing-covid19-economic-crisis>
- BALKYTÉ, A., PELECKIS, K. (2010). Mapping the Future Sustainable Competitiveness, Aspects of Forests Ownership. *Journal Business Economics and Management*, 11(4), Lithuania
- BRODEUR, A., DAVID, M. G., ANIK, I., SURAIYA, J. B. (2020). A Literature Review of the Economics of COVID-19. *IZA Discussion Papers*, 13411, Institute of Labor Economics
- CARLSSON-SZLEZAK, P., REEVES, M., SWARTZ, P. (2020). Understanding the Economic Shock of Coronavirus. *Harvard Business Review*, 2020. March 17, <https://hbr.org/2020/03/understanding-the-economic-shock-of-coronavirus>
- CHILD, J., CZEGLÉDY, A. P. (1996). Managerial Learning in the Transformation of Eastern Europe: Some key issues. *Organization Studies*, 17(2), pp. 167–179
- DOMOKOS L. (2019a). *Ellenőrzés – a fenntartható jó kormányzás eszköze*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- DOMOKOS L. (2019b). *Vállalatirányítás a közérdek szolgálatában*. In: Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 105–123. oldal
- DOMOKOS L., PULAY Gy. (2020). Fenntartható költségvetés és a költségvetésben megjelenő fenntarthatóság. *Pénzügyi Szemle* 2020/2. különszám, 25–56. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_k_2_2
- EISENHARDT, K. M., GALUNIC, D. C. (2000). Coevolving: At last a Way to Make Synergies Work. *Harvard Business Review*, January-February, 2000. pp. 91–101
- ERHARD, L. (1977). *Soziale Marktwirtschaft und freiliche Demokratie*. – Ludwig Erhards Erbe für die Zukunft. Schriften der Hermann-Ehlers-Akademie, 7.
- EUCKEN, W. (1950). *Die Grundlagen der National-ökonomie*. Springer Berlin
- FRIVALDSZKY J. (2016). A jó kormányzás és a közjó politikai és jogfilozófiai szemszögből. *Pázmány Press*, Budapest, 13.
- FLEINER-GERSTER, T. (1980). *Allgemeine Staatslehre: Über die konstitutionelle Demokratie in einer multi-kulturellen globalisierten Welt*. Springer-Verlag, Berlin
- FÖLDI A., HAMZA G. (2012). *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- FUKUYAMA, F. (2005). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. Carneige Council on Ethics and International Affairs, New York
- HIRTZEL, L., PARTNER (eds.) (1993). *Synergie-management. Komplexitaet beherrschen – Verbundvor-teile erzielen*. Gabler, Wiesbaden
- JOHNSONS, A. R., KAST, F. E., ROSENZWEIG, J. E. (1969). *A rendszermélet és vállalatvezetés*. In: Kindler József – Kiss István (szerk.): *Rendszermélet – Válogatott tanulmányok*. KJK, Budapest
- KIS N. (2018). A bizalom szerepe és hatása az állam működésére és fenntarthatóságára. *Pénzügyi Szemle*, 63. évfolyam, 3. szám, 299–311. oldal, https://www.penzugyiszemle.hu/documents/kisnorbert-2018-3-mpdf_20181012135201_4.pdf

- KOLTAY A. (2020). Koronavírus és szólásszabadság vészhelyzet idején. *Bonum Publicum*, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2020. április, 13–15. oldal, https://cmsadmin-pub.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/2020_03_BonumPublicum_06v.pdf
- MARITAIN, J. (1998). *La persona e il bene commune*. Brescia, Morcelliana, 11. kiadás p.34
- MAROSI M. (1978). *Szervezés – ösztönzés – hatékonyság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- MATOLCSY GY. (2020a). Milyen évtizedben járunk? Közgazdász vándorgyűlés, 2020. szeptember 24., <https://www.mnb.hu/letoltes/mkt-vandorgyules-2020-mgy-fin.pdf>
- MATOLCSY GY. (2020b). Versenyképesség mint a fenntarthatóság eszköze. *Pénzügyi Szemle*, 2020/2. különszám, 7–24. oldal https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_k_2_1
- NÉMETH E. (2020). A „pocokdilemma”: A kooperatív játékok társadalom-lélektani implikációi, *Magyar Tudomány*, 2020/03., https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f38635#matud_f38635, <https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.3.8>
- NIZSLOVSZKY E. (1931). A látszat a jogban. *Debreceni Szemle*, Debrecen
- PARRAGH B. (2015). A fenntarthatóság feltételei és kockázatai. *Polgári Szemle*, 11. évfolyam, 2015/4–6. 277–89. oldal
- PARRAGH B. (2019). *Az állam és a piac közötti összhang rendszertana és gazdasági hatásai Magyarországon*. In: Parragh Bianka (szerk.): *Ösztönző állam – hatékonyabb vállalatok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 21–103. oldal
- PARRAGH B., BÁGER G., TÓTH G. (2020). *A koronavírus-válság újszerűsége és kezelésének első eredményei: az ösztönző állam, mint hatékony válságkezelő*. In: Parragh Bianka – Kis Norbert (szerk.): *Az ösztönző állam válságkezelése – a koronavírus válság kezelésének első eredményei*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest (kézirat/megjelenés alatt)
- POLÁNYI K. (2004). *A nagy átalakulás*. Napvilág Kiadó Kft, Budapest
- PORTER, M. E. (1980). *Competitive Strategy*. The Free Press, USA
- REISSNER, S. (1992). *Synergiemanagement und Akquisitionserfolg*. Gabler, Wiesbaden
- RÜSTOW, A. (1950). *Das Versagen des Wirtschafts-Liberalismus*. Bad-Godesberg
- RÖPKE, W. (1961) *Die Laufbahn der sozialen Marktwirtschaft*. Duncker-Rumblot, Berlin
- STIGLITZ J. (2020). Conquering the Great Divide. In: *International Monetary Fund Finance and Development*, 2020. szeptember. pp. 17–19, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/09/pdf/fd0920.pdf>
- SALTER, M. S., WEINHOLD, W. A. (1979). Diversification through Acquisition: Strategies for creating economic value. *The Free Press*, New York
- VARGA Cs. (2002). *Előadások a jogi gondolkodás paradigmáiról*. Szent István Társulat, Budapest
- Magyar Nemzeti Bank (2019). Versenyképességi Program 330 pontban. <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/versenykepessegi-program-330-pontban>
- Nemzeti Közszerzői Egyetem (2015–2019). Jó Állam Jelentés, NKE, Budapest, <https://joallamjelentes.uni-nke.hu/>
- World Bank (1997). *The State in a Changing World*. World Bank's World Development Report in 1997, Washington D.C.